

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редактьоръ Антонъ Борлаковъ.

Аг. Мешмеджиевъ — Пловдивъ.

Развитие на детската наблюдателность.

Всичко, което сме видѣли, е възприето и се възприема още отъ ранно детство почти безсътнательно Рѣдко нѣкой отъ насъ се е замислялъ надъ добититѣ тогава впечатления, които сж резултатъ отъ нашата наблюдателность и отъ напрежението на мисълта ни. И разбира се, по-скоро резултатъ на първия процесъ. Мисълта се явява за формиране на наблюдението. Колкото повече елементи за наблюдение има въ едно явление, толкова то е по-достъпно за всички. И обратно — колкото повече явленията притежаватъ елементи за работа на човѣшката мисълъ, толкова по-бавно и по-мъчно се възприематъ. Да вземемъ за примѣръ философията и естествената история.

Кое да е философско положение, за да си пробие пъть къмъ общо признание, се нуждае отъ десетки, а по нѣкога отъ стотици години и следъ това пакъ не се признава. Това обяснява сжществуящитѣ и днесъ десетки направления въвъ философската мисълъ. Що се касае за завоеванията на естествено-историчнитѣ мисли, не рѣдко нѣкой отъ тѣхъ, даже и такива, които съставляватъ епоха въ историята на естествениѣ науки, сж станали общи и съ признато достойние сжщия частъ или следъ дълга и неудачна противъ тѣхъ борба. Така е, напр., съсъ знаменитата теория на еволюционизма отъ Даравина и много закони на физиката. Да вземемъ следнитѣ два: 1) тежкитѣ тѣла всѣкога, когато ги хвърлимъ нагорѣ, падатъ на земята; 2) тѣла, по леки отъ водата, не потъватъ въ нея.

Тѣзи истини сж дотолкова влѣзли въ нашата плътъ и кръвъ, че, когато ги възприемаме, никакъ не се замисляме надъ тѣхъ — не само ние, но и децата. Позволявамъ си да попитамъ, кое дете не знае, че камъкътъ, хвърленъ на горе, пада на земята и че перушината, хвърлена въвъ водата, нѣма да потъне? Разбира се, че това детето е добило отъ опитъ или на довърние, но това е именно характерно за явления отъ подобенъ родъ. А опитайте се да го заставите да възприеме, каква да е, даже най-проста, фило-

софска идея! Съ каква мъка ще стори то това! Затрудненията се дължат на обстоятелството, че явленията от първия род сж основани на наблюдения, а от втория — на мисли и само на тях. От тукъ ние виждаме, какво грамадно значение за живота ни има наблюдението и развитието на сжщото у детето. То ще му помогне, отъ една страна, да се отнася съзнателно къмъ много явления въ света и, отъ друга, ще го научи да открива всѣки пѣтъ ново и все ново, да вижда предъ себе си прекрасенъ миръ, непознатъ още на него и пъленъ съ загадки. Ето защо, развитието на детската наблюдателностъ се явява настоятелно необходимъ и безспорно полезенъ факторъ при възпитанието. Разбира се, ние сме далечъ отъ мисълта да поставимъ на педагога за целъ да възпита великъ наблюдател и откривател на широки хоризонти на новъ миръ: това е работа на гении, които е възможно да се проявятъ и безъ съответното за случая възпитание. Главниятъ въпросъ въ случая е за създаването у посредствения човѣкъ широкъ погледъ за нещата, да ги вижда така, както сжществуватъ въ свръзка съ природата и човѣшкия животъ.

Но какво е наблюдателностъ?

По-горе ние казахме, че сжществуватъ два вида научни явления. Главнитѣ елементи на еднитѣ сж наблюденията, а на другитѣ — мисълта, логиката преди всичко. Съ това ние съвсемъ не искаме да кажемъ, че наблюдение безъ мисълъ е възможно. Въпросътъ е само, кое ще предшества — наблюдението или мисълта. Освенъ това, при наблюдението мисълта и логиката играятъ твърде важна роля. Тѣ ни помагатъ да наблюдаваме. Наблюдение е нѣщо повече отъ виждане, слушане и усѣщане. Нашитѣ сътивни представи сж само начало, само първо звено на онази верига, която се нарича процесъ на наблюдение. Изковането това звено е работа на наблюдателя.

Нашитѣ сетива всѣки часъ съятъ у насъ лъжливи представи, илюзии съ твърде опасни освойства. Ето тукъ се явява на помощъ деятелността на мозъка, интелекта, която деятелностъ внася тънки корекции въ образитѣ, получени по пътя на сетивнитѣ възприятия. И така, вѣрното наблюдение, освенъ онова, което се дължи на физиологически причини, зависи още и отъ тритѣ психически фактори: разума, концентрираното внимание и отъ способноститѣ да разсъждаваме.

Ето идеала за правилното наблюдение, къмъ който ние можеме малко или много да се приближимъ при възпитанието на децата. Ние казваме да се приближимъ, защото въпроса се усложнява, тъй като при възпитанието къмъ правилно наблюдение трѣбва да имаме винаги предвидъ и посоченитѣ по-горе психически фактори. А по отношение на детето въ доучилищната възраст се заключава и най-голямата трудностъ. Освенъ това, не трѣбва и да се мисли, че въ такава възраст можемъ да апелираме къмъ разума, вниманието и логиката на детето. Тѣй като въ първата възраст тѣзи способности се намиратъ въ зачатъчно състояние и не могатъ да служатъ за помощници на наблюдението.

Ето защо задачата на родителитѣ, много по трудна сега, се свежда къмъ зараждане и развиване у децата презъ доучилищната възраст духъ на наблюдателностъ по пжтя само на систематично и разумното възпитание на сетивата.

Въ какво се заключава то?

Преди да научимъ децата да се ползватъ съ такива сложни инструменти, каквито се явяватъ нашитѣ сетивни органи, за да наблюдаватъ правилно, трѣбва да се погрижимъ да дадемъ на тѣзи инструменти най-правилно развитие. Трѣбва да научимъ детето да мисли надъ добититѣ представи, да оценява на пряжението на своитѣ сетива, да го научимъ да вижда правилно и да чува ясно. Такава трѣбва да бжде задачата на родителитѣ по отношение на детето въ доучилищната възраст.

Въ този периодъ нервната система и сетивнитѣ органи на детето, непосредствено зависящи отъ нея, се намиратъ въ периода на своята формировка.

Затова абсолютно необходимо и съществено условие за правилното функциониране на мозъка се явява нормалното действие на сетивнитѣ органи, които сж посредници между мозъка и външния миръ.

Човѣшкиятъ разумъ получава своята обикновена храна благодарение на активната работа на нашитѣ сетива.

И така, преди да се изпрати детето въ училището, е необходимо да се занимаемъ съ възпитанието на неговитѣ сетива. Ако искаме да предпазимъ децата отъ заблуждение и грѣшки, които разрушаватъ резултатитѣ отъ тѣхнитѣ наблюдения, необходимо е отъ най-ранна възраст да се стремимъ за тѣхното развитие. И само тогава ще се доберемъ до желаннитѣ резултати.

Какво трѣбва да направимъ?

Нищо, което би излѣзло изъ границата на изучаването и наблюдаването надъ явленията въ природата и заобиколящиятъ ни миръ. Ето нѣколко конкретни примѣри: обучаваме детето точно да определя цвѣтоветѣ (боитѣ), като започнемъ съ най-проститѣ, най-силнитѣ, при което се ползуваме съ всичко — съ дрехи, книжки, бои, играчки и самата природа. Завършваме съ това, че го научаваме да разбира отенъцитѣ, въ които преобладава единъ или другъ цвѣтъ и схваща доминирующата боя. Единъ полезенъ опитъ въ това отношение е смѣсването на две течности съ различна боя. Резултатитѣ отъ това смѣсване се предоставятъ за наблюдение отъ детето. Не трѣбва да се обясняватъ на детето причинитѣ за това явление: то нѣма да ги разбере. Достатъчно е да ги констатира.

За добиване понятия за величинитѣ на детето даватъ отначало различни предмети, които наблюдава и сравнява по голѣмина; следъ това тѣзи предмети се оставятъ предъ него и то ги измерва съ метъра. По този начинъ то по пжтя на наблюдението получава представи за различнитѣ измерения.

При настѣпване на пролѣтъта въ градината, въ която детето ежедневно може да следи развитието на растенията, ще му се представятъ хиляди примѣри за развитието на живота и

за различните цътве. Всичко това го поставя въ непосредствена връзка съ природата, а нейното влияние за възпитанието на децата е извънредно голъмо.

Наблюдавали ли сте вие нъкога дете, излъзло за пръв път на ливадата? Неговиятъ очарованъ погледъ неувърнено ходи отъ единъ предметъ на други: то е удавено, заслѣпено отъ заобикалящата го картина. Неговите ръце се протѣгатъ къмъ нея, къмъ тѣзи непознати до сега същества; то не знае къде да се спре, докато най-сетне не се установи на най-шареното. То откъсва цвѣте и тържествено го подава ни майка си. Но то все още не се чувствува победителъ; то се движи бавно, неувърнено, като че е проникнато отъ чувството на заобикалящата го безконечност. Постепенно то става по рѣшително и ето ръцетъ му вече сж пълни съ цвѣта. То ги свързва на китка, като не се замисля ни надъ тѣхните имена, нито за тѣхната систематизация. То е смисло тревата съ цвѣта, листа, бурени; то старателно ги е свързало и имъ се радва.

Това е първото запознаване на детето съ ливадата. Разбира се, въ първия моментъ то не е съсредоточило своето внимание на тѣзи предмети, които сж извикали любопитството му. А тѣ сж така много. Въ неговия младъ мозъкъ, жаденъ за впечатления, способността къмъ внимание се намира още въ скрито състояние, тѣй да се каже, въ спящо състояние.

Детето има очи, но тѣ още не сж приспособени за наблюдение, не сж привикнали да различаватъ индивидуалното и да го отдѣлятъ отъ общото, — така че може да се каже, че то нищо не вижда и не може да съсредоточи вниманието си.

Преди всичко детето се възбужда отъ всички предмети еднакво. Всички за него сж красиви, нови и интересни. То ги събира безразборно. Следъ тичането, изморено, сѣда на трѣвата и плете венецъ или прави букетчета. И ето отъ този моментъ, разбира се, слабо, но сигурно се проявяватъ неговия вкусъ и симпатии. Едни деца предпочитатъ жълтите цвѣта, други — сините. Това е момента на събуждането на вниманието, и родители и учители трѣбва да не го изпусчатъ. Тѣ трѣбва да се възползуватъ отъ това и да му посочатъ различните форми на листата и цвѣтата, на тѣхните съставни части, на разликата между едините и другите, — и между другото да имъ се каже за насекомите, които смучатъ сокъ отъ цвѣтоветъ, за тѣхните личинки и т. н.

Ръководено по този пътъ, детето лесно ще се научи да вижда. А това, както видѣхме, е първата степенъ къмъ наблюдения.

Следъ това можемъ да го приучимъ къмъ по внимателно разглеждане на предметите, като съсредоточи погледа си къмъ опредѣленъ предметъ. Като постигнемъ това, — ние ще можемъ по този начинъ да се доберемъ и до частичното разглеждане на предметите, като ги разглобяваме на тѣхните съставни части, отъ дето не сме далечъ до първата степенъ на анализа.

Като го научимъ да се спира на опредѣленъ предметъ, да съсрѣдочава своето внимание, трѣбва да пристѣпимъ къмъ развиването на тази способностъ, къмъ нейното пречистване.

Така ние ще извадимъ отъ спящо състояние тая способностъ, която отъ този моментъ ще започне все повече и повече да се развива. И, ако искаме детето да разсъждава надъ наблюдаемитѣ предмети, трѣбва да не забравяме развитието на тѣзи способности.

Въ резюме на всичко гореизложено ние ще кажемъ, че за да направимъ отъ нашитѣ деца добри наблюдатели, необходимо е отначало да ги научимъ да виждатъ, чуватъ, усѣщатъ — съ една дума да дадемъ систематично възпитание на сетивата имъ, което трѣбва да захване още отъ първия проблѣсъкъ на ума.

Това възпитание е първото условие, първата крачка; успѣхитѣ на понататъшното възпитание сж тѣсно свързани съ тази първа крачка и непосредствено зависятъ отъ нея. И, ако става дума за какво да е възпитание въ първата възраст, то именно е за възпитанието на детскитѣ сетива.

В. Друмевъ -- Варна.

Училищни детски игри.

Игритѣ сж едно отъ средствата за развитието и усъвършенствуванието на младежта.

Тѣлесната зрѣлостъ на младежа се измѣрва именно съ игритѣ. Тѣ го поставятъ на собственитѣ му крака и го подготвятъ къмъ самостоятелна и съзнателна дейностъ, внушавайки му увѣреностъ и готовностъ за борба съ негодитѣ на живота. Въ това на първо мѣсто се състои *етическата страна на игритѣ*.

По опредѣлението на голѣма частъ физиолози, игритѣ подобре отъ всѣка гимнастика подпомагатъ хигиеническата дейностъ на организма на. Първитѣ опити къмъ тѣхъ се виждатъ въ неумѣлитѣ, несъзнателни и полусъзнателни движения на малкото дете, което предава чрезъ тѣхъ своитѣ чувства. Когато се учи да се ползува съ външнитѣ предмети, то започва да подражава въ игритѣ. Къмъ последнитѣ се числятъ трудовитѣ игри, които подготвятъ детето къмъ практическа дейностъ.

Когато ескимосътъ отива на ловъ за тюлени, той лѣга върху земята и се влачи, държи главата си изправена като тюлена и подражава на всичкитѣ му движения. Успѣе ли по този начинъ да се промъкне близу до него, най-после се решава да грѣмне. И когато ескимосътъ поиска да си достави удоволствие отъ силата, която придружава всички тѣзи движения, той възпроизвежда цѣлия ловъ за тюлени и създава играта „*ловъ на тюлени*“.

Тѣзи игри запознаватъ детето съ окръжаващитѣ го предмети и природни явления, изострятъ неговитѣ сетива, развиватъ правилень говоръ, потикватъ къмъ наблюдения, развиватъ бързо

съображение, паметъ, ритъмъ, а заедно съ това спомагатъ за укрепване на детския организъмъ.

Всѣка функция на тѣлото се придружава съ изразходване на вещества и сила, която отново се набира за ново изразходване. Голѣма частъ физиолози признаватъ, че загубената енергия въвъ време на играта не засѣга прѣко сжщественитъ жизненни процеси, а представлява излишекъ на сила, потрѣбна за тѣзи процеси. На сжщото мнение е и проф. Колоуца, но съ тази само разлика, че въ играта, освенъ загубената енергия, се проявява малко или много значителна частъ отъ психическата дейностъ на детето.

Детскитѣ игри се характеризиратъ съ следнитѣ елементи: *1. младежка пѣржавина; 2. творческа дейностъ на въображението, самостоятелна и при подражание; 3. излишекъ отъ сила, незагубена още въ полезна и необходима работа въ борбата за сжществуване; 4. свобода и непринудителностъ при избори и изпълнението.*

Благодарение на разнообразнитѣ съединявания и взаимнодействия на поменатитѣ елементи, се явяватъ и разнообразнитѣ детски игри, които се явяватъ и като художествена почивка. Игритѣ създаватъ цѣла теория за почивката.

Ако човѣкъ се уморява отъ физическа или умствена работа, безъ да чувствува, обаче, нужда за сънъ или пасивна почивка, тогава той трѣбва да се обърне къмъ активната почивка на играта. Въ нея се възстановяватъ силитѣ на ония мускули, които сж извършвали тежка работа при физическата дейностъ, или на мозъка вследствие продължителни умствени занятия. Напримѣръ: на ученикъ, който прекарва 45 или 50 минути въ неподвижно положение на чина, мускулитѣ на кръста и корема дохождатъ до крайно изтощение, вследствие продължителното държане на тѣлото въ едно и сжщо положение; силата на тѣзи мускули отслабва, и тѣ не могатъ да поддържатъ съответнитѣ кости въ право и отвѣсно положение, поради туй детето търси начинъ да остави въ бездействие тѣзи мускули и тукакси следъ умората имъ то измѣня първоначалното положение. Тѣзи мускули при пасивно отпочиване не могатъ да възстановятъ първоначалната си енергия, защото всѣка физиологическа енергия се възвръща чрезъ активно възбуждане на известни функции. Играта, която е методическо нагласяване на детскитѣ инстинкти съ разнообразни полезни и весели елементи, подвежа физиологическата енергия подъ два основни принципа: *1. принципъ за изразходване на излишни сили и 2. принципъ за възстановяване на изразходванитѣ сили.*

Тѣзи два принципи могатъ да характеризиратъ играта едновременно, макаръ при нея да действува само единъ отъ тѣхъ. Въвъ време на младосѣта преобладава обикновено принципа за излишната сила. Въобщо, игритѣ, които трѣбва да ставатъ само на чистъ въздухъ, въ училищния дворъ или на полето, възбуж-

да да най-голяма дейност на мускулната система, като оживяват дишането, което на чистия въздух функционира особено благоприятно.

Суетността и изнежването, водещи детето към лоши пжтища, изчезват благодарение на игритѣ. Въ тѣх радостното душевно настроение отстранява гнетущото. Игритѣ съдействуватъ и за възпитанието на волята, защото играчътъ затвърдява въ тѣх своя характеръ, като се въздържа отъ извѣстни движения и действия, за които сж създадени специални правила и наказания за ония, които ги нарушаватъ. А отстраняването на детето отъ играта или загубването на успеха поради извѣстни нарушения налагатъ по-строга издържане на условията за победа, и ученикътъ придобива скрититѣ задъ играта благородни характерни качества, които иматъ възпитателно значение.

Съ детскитѣ училищни игри малкиятъ ученикъ се приближава къмъ периода на сериознитѣ отношения съмъ живота, като пробва своето здраве и мускулна сила въ чисто енергичнитѣ движения на игритѣ. Той почва да проявява решителностъ и присъствие на духа, развива мъжество и сила.

Така игритѣ подготвятъ ученика къмъ самостоятелностъ и творческа дейностъ.

Ив. Орачевъ — гр. Ст.-Загора.

Ржководни начала при обучението по смѣтане.

Въ нашитѣ първоначални училища, съ рѣдки изключения, може да се каже, обучението по смѣтане се води безъ ясна ориентировка.

Учителътъ се придържа или въ учебника, гледайки съ довѣрие на него, понеже е одобренъ отъ офиц. власть, или си служи съ свои методи, опредѣлени веднъжъ за винаги, некорегирани и неусмисловани подъ влиянието на резултатитѣ отъ практиката.

Последната обикновено страда отъ следнитѣ недостатъци :

1) Смѣтайки, че крайната целъ на смѣтането е решаването задачи съ условия, учителътъ бърза още отъ I. отд. да смѣта съ тоя родъ задачи, преди децата да сж свикнали съ техниката на смѣтането, преди да сж упражнени въ говорене и разсъждаване. Задаватъ се дълги задачи, които ученикътъ едва може да разбере и схване, камо ли да ги решава. Напр., учителътъ има за урокъ „прибавяне по 3 до 10“ Задава следната задача: „7 деца отишли за Нова-година въ една къща да сурувакагъ. Едного дете имало 1 каравелче, другото — 2, третото — 3 и т. н., седмото 7 каравелчета. На всѣко дете дали 3 к-та. Да смѣтнемъ, колко станали к-тата на всѣко дете“. Логически задачата е добре нагласена за целта на урока. Психологически, обаче, тя е вънъ отъ силитѣ и на най-способния ученикъ. И тая практика е въ широка употреба.

2) Въ III. и IV. отд. учителътъ гледа по възможностъ да смѣта съ по-голѣми числа (цѣли и дробни), съ по-мжчни операци и по-неясни за детското схващане задачи.

3) На разсжждението и доказването се дава голѣмо предимство предъ решаването. Ученикътъ, разбралъ задачата, бърза да съобщи решението; учителътъ, обаче, го изтощава съ разсжждения до втрѣсване.

4) Въ задачи съ тяжести, дължини, мѣрки и цени се поставятъ дробни части (декаграми, декалитри, сантитри и др. под., десети, стотни и хил. части), които въ практическия животъ съвсемъ не сж въ употреба. Работата съ тѣхъ е губи-време; тя отвръщава детето отъ смѣтането.

5) Мнозина учители бързатъ да минатъ предвидения материалъ, безъ да е достатъчно разбранъ и упражненъ, за да не бждатъ упрекнати, че не работятъ — формализъмъ, който дава само отрицателни резултати.

6) Задаватъ се задачи отъ учебника, безъ да се преценятъ, доколко отговарятъ за децата и какви измѣнения могатъ да се направятъ, за да бждатъ по-добре разбрани и по лесно решени.

7) Дава се домашна работа, безъ да се иматъ предъ видъ домашнитѣ условия, за изпълнението ѝ и безъ гаранция, че тя нѣма да бжде фалшивицирана съ чужди трудъ.

8) Решаването задачи на черната дъска отъ единъ ученикъ при пасивното наблюдение отъ останалитѣ ученици се предпочита предъ работата съ целъ класъ, когато трѣбва да бжде обратното.

9) Да се контролира работата на всѣки ученикъ, за да поправятъ грѣшкитѣ му и да се развие до колкото е възможно, е учителско задължение отъ голѣма важностъ. За съжаление, обаче, това се най-малко практикува. Нанстина, твърде трудна е тази работа, но пъкъ безъ нея никакви резултати не могатъ да се добиятъ.

Съ изтъкването на тия дефекти не искамъ да виня учителството. То е до значителна степенъ жертва на официална педагогия, на ржководствата по смѣтане и на някои педаг. списания. Не само по смѣтане, но и по всички останали учебни предмети сме повече теоритици и формалисти, а твърде малко — практики и реалисти. Следъ време тѣзи дефекти ще се отстранятъ, но, за да стане това, тѣ трѣбва да се изтъкватъ и изтъкватъ.

За да добие смисленостъ практиката ни по смѣтане и да се избѣгнатъ дефекти, като гореизброенитѣ, ще трѣбва учителя да направява обучението въ духа на следнитѣ методически искания:

1. *Главната целъ на смѣтането въ първоначалното училище е да се научи ученика да смѣта бързо и върно и да решава практич. задачи изъ действителността, съ която ежедневно се сблъсква.* Въ първоначалното училище то се запознава съ началнитѣ аритметически факти и езикъ безъ теории и мждрувания, както въ дома, преди да трѣгне на училище, се учи на езикъ безъ граматика. Такава е и тенденцията на програмата: не теория, а практика по всички науки и сръчности. И като така, цѣ-

лата практичка по смѣтане въ първоначалното училище трѣбва да се нагласява въ тая насока.

2. *Въ часъ по смѣтане по-малко приказване, а повече работа.* Дългитѣ задачи съ условия или само съ числа рѣшително трѣбва да се отбѣгватъ. Дълга е, напр., слѣдната задача: „Иванчо отишълъ у лелини си на гости; тя му дала 5 ябълки, той ги турилъ въ джеба си и, като си отивалъ у тѣхъ, изялъ 1 ябълка. Колко ябълки му останали?“ Това е по-скоро приказка, отколкото задача. Детското внимание се прѣска изъ разни предмети и моменти на задачата, а чисто аритметическата ѝ страна се затѣмнява. Щомъ целъта ни е да смѣтаме, задачата трѣбва да се зададе въ най-кратката ѝ форма. Напр.: „Колко оставатъ отъ 3 ябълки, като изядемъ 1“? Или още по-кратко: „Колко оставатъ 3 ябълки безъ 1“? По тоя начинъ могатъ да се зададатъ много задачи за упражненіе на децата. Като се конкретизира съ тѣхъ работата, минава се къмъ задачи само съ числа, които сж още по-кратки и съ които именно най-добре могатъ да се упражняватъ децата въ смѣтане. На детето е свойствено да минава по-бързо отъ задача на задача, отъ решение на решение. Щомъ сж кратки задачитѣ, не е нужно да се повтарятъ отъ децата, а да се иска само решението. Повтарянето подхожда въ III и IV отдѣление, кждето се решаватъ по-сложни задачи, за да стане по-ясно съдържанието имъ. Но въ I и II отдѣление това трѣбва по-рѣдко да се практикува.

3. *Въ отдѣлни часове учителътъ трѣбва да упражнява децата въ езика на задачитѣ.* За езиковно упражненіе се задаватъ задачи съ малки, крѣгли и лесно за пресмѣтане числа, за да се ангажира детското внимание повече въ изказването, което е целъта на урока, отколкото въ решаването на задачата. Всѣка задача се повтаря отъ нѣколко деца, като се гледа, щото всички ученици поравно да взематъ участие въ това упражненіе. То е необходимо най-вече въ I и II отдѣление, кждето децата нѣматъ развитъ говоръ и нѣматъ никакви познания по решаването на задачи съ условия.

4. *Смѣтането само съ числа трѣбва да предложи при самостоятелнитѣ упражненія задачитѣ съ условия.* Това особено трѣбва да се спазва въ горнитѣ отдѣления. При такова смѣтане децата свикватъ бързо да смѣтатъ и написватъ числата на определеното мѣсто, както и ловко да извършватъ манипулацията на смѣтането. При задачитѣ съ условия ученикътъ спира вниманието си на условието, на отношенията на числата и намиране действието, съ което ще трѣбва да се реши задачата, затуй по техниката на решението предварително трѣбва да бѣде подготвенъ. Губи се ефекта и значението на задачата, ако ученика проявява мудностъ въ пресмѣтането.

По-голѣма услуга се прави на детето въ първонач. училище, ако се усвѣршенствува въ техниката на смѣтането, отколкото да се развива предимно въ решаване задачи съ условия.

5. *Колкото задачата е по-трудна за разбиране, толко-*

ва числата въ нея трѣбва да бждатъ по-леки за пресмѣтане и обратно. Напр.: а) Единъ търговецъ продалъ 5 кгр. захаръ по 30 лв.; 3 кгр. оризъ по 20 лв.; 6 кгр. сапунъ по 30 лв. и 2 кгр. кафе по 80 лв. Всичко колко кгр. е продалъ и колко лева е взелъ? Таза задача е дълга, но лека за разбиране и съ леки числа. б) Единъ месаръ продалъ 3·500 кгр. месо по 24·55 лв. Колко лева е взелъ отъ месото. в) Въ единъ дворъ имало 60 волове и биволи. Десетина били волове. Колко били биволитѣ? Последнитѣ две задачи сѣ трудни за разбиране или решаване, но пъкъ съ по-малко числа. Ако въ задачата за търговеца се поставятъ числа съ дробни части, на ученика се създава голѣма работа, която убива у него всѣка охота къмъ смѣтане. Ако задачитѣ въ смѣтанката не отговарятъ на горнитѣ условия, учителътъ е длъженъ да ги корегира или да измисли нови. Той само ще си играе на смѣтане, но никога нѣма да научи децата да смѣтатъ.

б. *Работата по смѣтане, колкото е възможно, да се опростява.* а) Въ I отдѣление отъ второто полугодие и въ II отдѣление винаги операциитѣ съ числа да се четатъ, като се изпуща при четенето знака за равенство. Не 5 и 2 равно (прави) 7, а 5 и 2—7, понеже „равното“ се подразбира. Даже и знацитѣ за събиране, изваждане, умножение и дѣление да се четатъ не като нѣщо отдѣлно, а като слѣто съ числата, за да се спира детското внимание предимно на числата, съ които се смѣта. При писането, разбира се, знацитѣ ще се поставятъ.

б). При решаване задачи съ условия, където подхожда да не се пишатъ поясненията къмъ числата, като захаръ, солъ, оризъ и др., даже лева, метри, килограми, щомъ се подразбиратъ. Това подхожда най-вече при решаване задачи на черната дъска.

в). Обичайното поставяне въ III и IV отдѣления знакътъ на действието предъ нареденитѣ за пресмѣтане числа е излишно — действието се подразбира.

г). Излишно е ученика да обяснява какъ ще нареди числата, съ които ще работи, щомъ не греши въ нареждането. Техниката на нареждането се знае отъ миналитѣ уроци, посветени специално на тая работа. По сжщата причина излишно е при събиране и умножение да се казва, какво се взема на умъ и какво се пише, и при изваждането да се обяснява подробно, какво се прави, когато цифрата на умаляемото е по-малка отъ тая на умалителя. Съ една речъ, да се смѣта тѣй, както смѣтатъ възрастнитѣ — по най-съкратенъ пжтъ.

д). Задачитѣ съ условия да се изказватъ съ толкова думи, колкото сж необходими — ни една повече.

е). Таблицата на умножението да се заустява по най-съкратенъ начинъ. Тя е важна основа при смѣтането и трѣбва да се знае много добре. Обикновено при умножението съ всѣко число се взематъ 10 операции, или всичко 100 операции. Ако обаче се изоставятъ операциитѣ, взети въ предшествующитѣ уроци, ще останатъ само 45 операции, които по-бързо и по-лесно се заучаватъ. При умножението съ 2 ще се започне отъ 2×2 ; при умножение съ 3 — отъ 3×3 ; при умножение съ 4 — отъ 4×4 , понеже операциитѣ

2×1 , 3×1 , 3×2 , 4×1 , 4×2 , 4×3 сж взети въ миналитѣ уроци. По тоя начинѣ при умножение съ 10 ще се вземе само една операция — 10×10 . За още по-голѣмо улеснение, необходимо е множителтъ (първата цифра) да бѣде постояненъ, а множимото (втората цифра) да се мѣнява. Напримѣръ 2×2 , 2×3 , 2×4 . . . . 2×10 ; 3×3 , 3×4 . . . . 3×10 и т. н. Така се получаватъ по-малко събираеми при умножаването и се улеснява пресмѣтането. При 3×8 имаме три осморки; при 8×3 — осемъ тройки, които по-мѣчно се събиратъ отъ 3-тѣ осморки

7. Въ III и IV отдѣление да не се пренебрегва умственото смѣтане.

Мнозина учители правятъ тази грѣшка. Учебниците даватъ достатъчно материалъ за тоя родъ смѣтане. Изисква го и програмата. Съ него децата трѣбва да си служатъ и при задачите съ условия, кѣде колкото е възможно. Умственото смѣтане прави детската мисль подвижна, развива смѣтивната сръчностъ, засилва представитѣ за количествата и усъвършенствува практичното смѣтане.

8. Винаги да се контролира работата на ученика.

Учителтъ трѣбва съ будно внимание да следи работата и успѣха на всѣки ученикъ; грѣшкитеъ своевременно да се изправятъ и неразбраното да се обяснява. За тая цель най-много подпомага класното смѣтане. За улеснение на контролирането трѣбва внимателно да се върви отъ лесното къмъ мѣжното. Въ такъвъ случай се правятъ по-малко грѣшки и по-малкъ е трудътъ на учителя да корегира. Освенъ това, следъ нѣколко часова класно смѣтане учителя опознава силнитѣ и слабитѣ ученици и спира вниманието си предимно на слабитѣ.

Домашната работа и при най-доброто ѣ контролиране не е за препорѣчване. Едно, че тя, както казахъ, може да се фалшифицира и друго, че на нея ученикътъ не гледа съ оная сериозностъ, както на класната работа подъ контрола на учителя.

9. Да се отбѣгва смѣтането, което надвишава детскитѣ сили, макаръ и да е въ духа на програмата.

Въ първоначалното училище децата се запознаватъ съ числата до милионъ, но това не значи, че твърде много време и трудъ трѣбва да се посвети за смѣтане съ милиони, стотици и десетки хиляди и за трудни прѣсмѣтвания въ кръга на тия числа. Щомъ по законъ и прогимназиалното образование е задължително, въ първоначалното училище запознаваме децата съ числата до милионъ не за да смѣтатъ, а по-скоро за да добиятъ преслави за тѣхъ, като основа за смѣтането въ прогимназията.

По сжщитѣ съображения не бива да задължаваме децата съ пресмѣтания далечъ отъ делничната действителностъ. Напримѣръ, да извадятъ 25 отъ 1,000,000 или 8 отъ 200400 — работа вѣкъ отъ детскитѣ сили. Съ тоя родъ операции можемъ само да ги запознаемъ, но не и да работимъ. Сжщо и да не ги задължаваме да изговарятъ дробнитѣ числа на чистъ аритметически езикъ, а предимно на практически. Напримѣръ, 2·25 лева да се изговаря 2 лева и 25

стотинки, а не 2 цѣло и 25 стотни лева. По сѣщия практически начинъ ще се изговарятъ килограми и грамове, метри и сантиметри.

Съ посоченитѣ до тукъ методически искания не се изчерпва предмета на настоящата статия. Целта ми е по-скоро да дамъ представа за методично и целесъобразно обучение по смѣтане. Въ духа на тоя начинъ за работа учителятъ лесно ще може да нагласи обучението въвъ всички случаи, които тукъ не съмъ засегналъ.

Андрей Пждевски — с. Гулянци, Никололско.

Разработка на стихотворения.

Чрезъ стихотворенията се въздейства на чувствата. Да привикнемъ децата да разбиратъ езика на боговетѣ, оня езикъ отъ съчетание на тонове, форми и шарки, предъ който устата нѣмѣять, погледътъ се обайва и духътъ се униса въ другъ миръ — въ миръ на неземни радости и възторзи; да облагородимъ характеритѣ, да окрилимъ и наситимъ съ благородни пориви и възвишени чувства детското сърце — ето целта, която трѣбва да постигнемъ съ разработката на стихотворенията.

Какъ може да бжде постигната тя? Методиката ни сочи следния пътъ къмъ нея: 1) създаване настроение въ класъ, 2) издекламиране художествено самото стихотворение, 3) вникване въ картинитѣ му и . . . и 4) „наизустяване“.

Тукъ не ще се спирамъ на въпроситѣ: какъ се създава настроение въ класъ, кога и какъ се задава целта, какъ се пристѣпя къмъ разбиране и съзерцаване на картинитѣ, каго и какъ се обясняватъ непознатитѣ думи. Моята задача е малко по-специална. Минимално само ще засегна нѣкои отъ тия въпроси, за да посоча какъ ги разрешаватъ нѣкои методици и какъ би било по-добре, споредъ моето разбиране, да се разрѣшаватъ.

За създаване на настроението въ класъ нѣкои препорѣчатъ да се пѣятъ едно или нѣколко подходящи пѣсни. Напримѣръ, при преподаването на стихотворението „Свири ноцната фѣртуна“ пѣе се „Зима“ или „Сиромашкия“ или друга подходяща пѣсень¹⁾. Споредъ мене, това не е тѣй целесъобразно. Преди всичко настроението, което създаваме, трѣбва да пели не само да раздвижи детската душа, не само да извика сродни чувства на тия, които ще извика новото стихотворение, но и да подпомогне лесното схващане на съдържанието му. При такива случаи може по невнимателность и по нѣмане „по-подходни“ пѣсни да създадемъ съвършено противоположно настроение и да извикаме съвършено несродни чувства. Най-леко и най-подходящо настроение ще се създаде съ художественъ разказъ, нагоденъ отъ учителя така, че да възбуди чувствата, изпитани отъ ученицитѣ при подобни преживявания, и да улесни разбирането на стихотворението.

1). Виж „Педагогическа практика“ год. I, стр. 94. Разработка на стихотворения. Отъ А. Балтовъ.

Какъ може да стане това, посочихъ въ разработката на стихотворението „Пролѣтъ! Пролѣтъ!“ отъ Тр. Симеоновъ.²⁾

Не считамъ за нужно да се спирамъ също и върху задаването и формулировката на целта на урока, както и върху вникването въ картинитѣ на стихотворението и обясняването на непознатитѣ думи. Трѣбва да спомена, че само тогава има смисълъ и значение обяснението на тия думи, когато децата иматъ най-голѣма нужда отъ това. А иматъ най-голѣма нужда, когато се силятъ да вникнатъ въ съдържанието на картинкитѣ и имъ пречатъ на това непознатитѣ думи. И наистина, какъ биха вникнали въ съвържанието ученицитѣ, когато не познаватъ предмета или понятието, което се крие въ тия думи? А кому не е познатъ оня полетъ на духа, онова надпредварване на всѣко дете по-пълно и по-художествено да възпроизведе картината, следъ като сж преминали тия мѣнотии? Всѣка надвита пречка дава импулъс на детската активностъ и стремежъ къмъ нови преодолявания на мѣнотии. Та нали и всичкото значение и смисълъ на обучението се крие въ самото творчество при откриването било то на знанието, било въ самоизвикването на чувствата, отколкото въ самото знание и натрапеното чувство? Създали единъ пътъ настроение, дали полетъ на детското въображение, създали интересъ у децата, пробудили тѣхното желание да изпиятъ и последнитѣ сладости на художественото настроение, отворили вратитѣ на тѣхната самодейностъ и творчество, трѣбва така да се отиде до край и не съ по-слаби чувства и преживявания трѣбва ученицитѣ да дочакатъ края на стихотворението. Но като че мнозина учители не долавятъ това и съ единъ замахъ турятъ на всичко кръсть.

Думата ми е за наизустяването. Поради недооценяването на тая учебна работа, когато стигнемъ до нея, мислимъ, че всичко е свършено, че нашата целъ е постигната и че ни остава една чисто механична работа. Следъ като достатъчно сме раздвижили детскитѣ души, не ни трѣбва повече нищо. Но се забравя, че съ разработката не се цели само да се раздвижи детската душа, но и да се наизусти стихотворението и то така, че детето, когато го декламира, втори пътъ да го преживѣе, да го рецитира тѣй, че да затрөгва и другитѣ сърца. А стихотворението се декламира съ чувство само тогава, когато наизустяването е станало подъ напора на чувствата. *Само заученото съ чувство изразява и възбужда чувство.* Само таква наизустяване има смисълъ. А всѣко друго, било то чрезъ поеденично четене, било то хорово, било то на части или изцѣло, нѣма възпитателна стойностъ. Еднообразното, монотонното и сухото четене разрушава всичко постигнато до тукъ.

Какъ изобщо започва и свършва наизустяването? Това всѣкиму е извѣстно. Започва механически и свършва механически. Колкото и да сж разнообразни учителювитѣ маниери, резултатитѣ сж едни и сѣщи. Отначало обикновено се започва съ въодушование, при повишено настроение, а се завършва съ убийствена, досадна механизация. И докато се дойде до заучването на цѣлото стихотворение, отъ създаденото отначало настроение не остава ни поменъ. Въ

2) Виж. „Педагогич. практика“, год. IV, кн. 3, стр. 125.

детското съзнание остават само сухи, мъртви редове отъ думи, изречения, наредени по известенъ редъ въ книгата, но не чувства и мисль, не художествени картини.

Наизустяването е една отъ най-важнитѣ, най-същественнитѣ и същевременно най-деликатнитѣ методически работи. Трѣбва да се наизустява не механично, а така, че въ самия процесъ на наизустяването да не се убива създаденото настроение.

А това се постига много леко. Следъ като сме разгледали картинитѣ на стихотворението, анализирали сме ги, съзерцавали сме ги една следъ друга до край, пристѣпваме къмъ наизустяването и то пакъ по картинки, като търсимъ нови хубости, нови нюанси, които ще импулсиратъ детския интересъ не само къмъ схващането имъ, но и къмъ възпроизвеждането на тия картини. Следъ като децата сж се поупражнили сами въ четене подтикватъ се да четатъ така пасажитѣ, че да може слушателятъ да си представя картинкитѣ въ по-голяма пълнота. Съпоставятъ се две прочитания, подканятъ се децата да се вслушатъ по-добре въ тѣхъ и да познаятъ, кое прочитание по-добре, по-леко ни въвежда въ картинката, кое по-добре изразява авторовитѣ чувства и по-силно буди нашитѣ. По такъвъ начинъ децата откриватъ, че хубавото и съ чувство прочетено пасажче е ценното, и се стремятъ въ надпревара, кой да прочете по-добре и по-изразително пасажчето. Така се отива до край и се държи будно детското внимание; всѣкога е опъната пружината на стремежа къмъ хубавото; до край се запазва настроението.

Само при така наизустено стихотворение ние ще имаме не сухо, монотонно декламирање, а такова, което раздвижва чувствата, което импулсира сърцето, което дава истинска художествена наслада.

Ив. Георгиевъ — гр. Орѣхово.

Препись.

Преписьтъ е първия видъ писменно упражнение съ най-широко приложение въ първоначалното училище. Съ препись се почва въ I. отдѣление и се свършва въ IV. Той се смѣта и като най-лека за учителя работа: на него се гледа твърде леко и повърхно; той се прилага безъ огледъ на задачитѣ, които му предстоятъ да разрешава; води се безъ планъ и безъ система, затова, именно, и резултатитѣ не-задоволяватъ възискателния методикъ и претенциозния практикъ — учителъ.

Какви задачи се възлагатъ на преписа?

На тая въпросъ трѣбва да си отговори всѣки учителъ, ако иска да постигне задоволителни или поне удовлетворителни резултати.

Ето ясниятъ категориченъ отговоръ на методиката: три сж задачитѣ, които преписьтъ цели да разреши:

а) Чрезъ преписа се очува ржката на учащия се: ржчнитѣ моторни движения се координиратъ, подчиняватъ се на волеви импулси, произходящи отъ писомоторния центъръ; даденитѣ отъ последния заповѣди трѣбва да се носятъ бързо по упражненитѣ моторни нерви

и нишки, движенията на мускулитѣ да се извършват ловко и почти несъзнателно, за да се добие *механическа ржкостъ, навикъ*. Ето първата задача, която има често физиологически характеръ и безъ разрешиението на която е немислимъ никакъвъ прогресъ въ писаното. Като че ли тая задача е добре усвоена отъ нашето учителиство, защото безсистемността и безреднето въ преписа не спиратъ — не, ами не спжватъ моторнитѣ възбуди и действия на ржката. Последната извършва своитѣ функции, какъвто ще и да бжде преписа. Обаче, не трѣбва да се забравя, че тая задача има по-общъ характеръ: тя е задача и на другитѣ видове писменни упражнения. И като така, тукъ тя е отъ по-маловаженъ характеръ.

б) Преписътъ е отъ капитал'о значение за правописа. Той е едно отъ средствата за стабилизиране на словеснитѣ представи. Покрай слуховетѣ и езикомоторнитѣ престаи, съ каквито човѣкъ разполага до като се научи да чете и пише и които сж едно отъ средствата за усвояване правописа на думитѣ, преписътъ подпомага да се затвърдятъ тия представи, като ги усилюва посредствомъ връзката между писомоторната представа и зрителната, отъ една страна, и между първитѣ две и писомоторната, отъ друга. Усилената писомоторна представа за думитѣ често пжти е господстваща и въ съмнителни случаи тя е ржководителка на правописа. Свикне ли ржката да пише една дума, то производнитѣ ѝ се пишатъ по инерция отъ писомоторния центъръ. Тоя отбременява съзнанието, понеже въ борбата за надмощие, какъ да се пише дадена дума, се проявява писомоторната представа съ нейната крепителка — зрителната представа.

Отъ друга страна пжкъ, правописнитѣ правила, каквито сж тия за членуването, за степеннитѣ частички на прилагателнитѣ качества, за глаголитѣ, окончавачи на ъя и ъе, за миналото свършено и не свършено време, за причастията, за ъ предъ и следъ р и л и т. н., биха се усвоили най-добре чрезъ преписа.

Така че *преписътъ има да разрешава и тая важна задача: да подпомогне усвояването на правописа.*

в) Отъ трета страна, като се вземе подъ съображение, 1) че постоянноменяващитѣ се живи картини, както и явяващитѣ се нови и се нови предмети, които оставятъ съответни образи (представи) въ съзнанието на наблюдателя, които (образи) се асоциратъ съсъ своитѣ названия (имена), които наблюдателътъ, сящо трѣбва да запомни, 2) че човѣкъ слуша речи, приказки, описания, разговоръ или пжкъ прочита книги, отъ дето обогатява речника си съ нови думи, съсъ стегнати изрази, които не могатъ да останатъ въ съзнанието на човѣка като мъртва монета, а трѣбва да се вложатъ въ езиковитѣ органи и въ тия, що творятъ писмото — като се вземе всичко това предъ видъ, трѣбва да се разбере, че преписътъ има и стилно значение. Чрезъ тия изрази и думи, ученикътъ ще гизди речта си, ще излага себе си и училището на показъ, затова тѣ трѣбва да се вгълпятъ въ детския умъ, но не по насилственъ начинъ, а подъ благовидната маска на преписа. Чрезъ него ученикътъ ще усили своето езиково богатство, ще го затвърди, ще го възприеме писомоторно и ще го пласира въ съзнанието си и чрезъ контролиращето зрително сетиво.

Ето така се слага и трета задача: преписът трябва да подпомогне и затвърди учениковия речник и да даде основата на стила.

На преписването не трябва да се гледа леко и съ пренебрежение. При преписа ученицитѣ не бива да се оставят на произволъ: да пишатъ както искатъ и каквото имъ скимне. Ако тѣ се оставятъ да пишатъ самоволно и безконтролно — било преписване отъ таблата или такова отъ читанката — тѣ нѣма да спазватъ едно отъ важнитѣ външни условия на писмото: красотата. Въ такъвъ случай всѣки ученикъ ще бърза да извърши часъ по-скоро възложената му работа, ще надращи криволици, които нито ключътъ на иероглифското писмо, нито пъкъ нѣкой другъ, би ги отключилъ. По тоя начинъ ще се побърка на хубавия почеркъ. Отъ друга страна, свършилитѣ по-рано опредѣлената си работа ще създаватъ безредице и ще пречатъ на ония, които пишатъ полека.

Такова безконтролно преписване има и друга слаба страна: — не тая, че учителтъ се излага чрезъ своето нехайство и безгрижие, а тази, че „при такова преписване на четива, липсва вдълбочаваще и сравняваще наблюдение и почиващето на него групиране и нареждане на думитѣ, както трябва да се очаква отъ едно правилно обучение“. Ей въ тая мисль на Лай се таи трудния въпросъ, които трябва да се разрѣши чрезъ единъ препись. Като караме ученицитѣ да се вдълбочаватъ въ откъслека или въ частитѣ му, ние същевременно ги караме да проумѣятъ съдържанието му; да си представятъ картинитѣ, които се криятъ задъ изреченията; да схванатъ понятията, които личатъ задъ думитѣ; да видятъ синтактичния порядъкъ въ мислитѣ, за да добиятъ и разширятъ езиковото си чувство, и най-после, като сравнятъ своитѣ изрази съ тия въ написания късь, както и думитѣ съ характеристичния имъ правопись. Като се направи всичко това, ще се дойде до оная точка, отъ дето ще се пристъпи къмъ систематизиране, генерализиране или обобщаване единичнитѣ случаи въ правила. Туй „групиране и нареждане“ се разпростира и надъ производнитѣ или еднокореннитѣ думи.

Чрезъ преписа се усвояватъ и сроднитѣ думи.

Правопись и стилъ сж два отенъка въввъ всѣка творба, на които трябва да се обръща внимание. Откъслекътъ, даденъ за преписване, сжщо е едно творение, което дава материалъ за разглеждане отъ езикова и правописна страна. Но тоя откъслекъ, както се разбира отъ казаното до тукъ, трябва да се задава съ известна цель, напр., да запомнятъ ученицитѣ нови думи, да усвоятъ правописа на други такива и пр.

При преписването не трябва да се забравя и друго едно важно обстоятелство—да се даде правиленъ отговоръ на въпроса: *какъ трябва да се преписва?*

По-рано се изтъкна, че преписътъ съдействува да се образува върна зрителна и писомоторна представа въ детското съзнание. Отъ това положение идваме до заключението, че ученикътъ трябва да види думата, да я схване и съзнае и следъ това да я напише. Ако написването става като се копира буква по буква, то ползата отъ

преписа е незначителна, дори е нищожна, защото думата представлява една цѣлостъ; тя си има, както казва Борманъ, своя физиономия, която остава несъгледана задъ мръжата отъ буквите. А преписътъ има смисълъ и значение само, когато думата се види изцѣло, когато се отпечата въ съзнанието и написването ѝ стане само по зрителната ѝ картина. Затова написаната дума, следъ като се прочетете и схване, трѣбва или да се закрие, или да се пѣкъ изтрие.

Отъ своитѣ опити Лай намира, че преписътъ е по-сфикасенъ, когато се сменя отъ ръкописенъ текстъ.

Нѣкои методици препорѣчватъ въ единъ и сжщъ часъ да се преписватъ отдѣлни, несвързани думи, като: „Недѣлчо, дѣдо, пролѣтъ, лѣто, цвѣтъ, пѣхъ, пѣсенъ, орѣхъ, сѣнка“. Новото време и новата методика турятъ подъ петъ всѣко обучение, което нѣма реална стойностъ, което иде да забърка и разсѣе детското внимание. Освенъ това, при преписа на тѣзи и други подобни думи, на ученикътъ не може се даде едно мѣрило, единъ критерий, който да му бжде ръководителъ. При такъвъ преписъ въ учениковото съзнание не могатъ да заседнатъ никакви зрителни картини, понеже се мѣркатъ като ранноцвѣтщи пещеруди, които раздражнятъ детското любопитство, но, понеже сж хвъркати, бързо отлетяватъ изъ лазурния просторъ.

За да бжде резултатенъ, преписътъ трѣбва да обема група думи, чийто произходъ е единъ и сжщъ. Това сж вече думи еднородни, които непременно трѣбва да бждатъ вложени въ кжсо разказче, кждето да се видятъ и обобщатъ. Такова разказче ще послужи и за усвояването правописа на ония думи, които се подчиняватъ на правила.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА.

Д. Правдолюбовъ — с. Жгень (Луковитско).

Славяни.

(Продължение отъ кн. IV).

2. Управление.

Съмна се. Станаха чужденцитѣ стана и дѣдо Вишъ.

— Далече ли живѣе жупанътъ? попита гъркътъ.

— Само половинъ день пътъ, отговори дѣдо Вишъ. Нѣкога, когато жупанътъ бѣше нашъ, ние кметоветѣ често отивахме при него. Тамъ се събираше вechето. А знаешъ ли каква е вechе? — Събрание на кметоветѣ отъ цѣлото ни племе. Вechето разхвърляше данъцитѣ, то решаваше и съ кого да воюваме. А щомъ репѣхме да воюваме, избирахме си между насъ единъ за князь, който ни командуваше въ боя. А сега, отъ като ни завладѣ вашия царь, жупанътъ не е нашъ, той е грькъ. За нищо вechе той не привиква вechето. Самичъкъ той ни разпредѣля данъцитѣ. Ехъ до

гуша ни е дошло отъ данъци: добитъкъ, медъ и кожи постоянно ни се искать. Той забогатѣ, а ние обеднѣхме. Остави това, по-рано и всичко ни бѣше общо. Виждашъ ли тамъ оная гора! Всѣки влизаше за ловъ въ нея, а днесъ само жупантъ, защото била само негова. Виждашъ ли онѣзи ливади! И тѣ бѣха общи: всѣки пасѣше стадата си по тѣхъ, а днесъ жупантъ не дава, защото и тѣ били негови. Лошо и лошо!

Пѣтницитъ, следъ като размѣниха една брадва, нѣколко кожи съ една мечешка кожа, осѣдлаха конетѣ, натовариха човалитѣ и потеглиха къмъ града.¹⁾ Дѣдо Вишъ ги изпрати. Тръгнаха покрай рѣката и тримата. Следъ като поизминаха малко, дѣдо Вишъ продума:

— Виждашъ ли тази могила? Тукъ въ единъ бой съ вашата войска падна убить нашия жупанъ. Следъ боя ние засипахме тѣлото му съ прѣстъ и направихме тая могила.

Отъ едно високо мѣсто дѣдо Вишъ имъ посочи пѣтя и най-после се раздѣли съ тѣхъ. Тѣ дълго пѣтуваха, докле да стигнатъ до града. Селищата, въ които живѣеха жупанитѣ, се наричаха градове, защото бѣха оградени съ високи стѣни и дълбоки ровове. По едно време пѣтницитъ повдигнаха глава и видѣха предъ себе си една кула, която високо издигаше своя покривъ. Тя бѣше построена до самия брѣгъ на рѣката. Около кулата бѣха построени нѣколко малки къщички, сайванъ и много други здания. Та това бѣше жупанския градъ! Цѣлия градъ бѣше заобиколенъ съ високи и дебели стѣни, по които се разхождаха въоръжени войници съ желѣзни шлемове на главата, облѣчени въ желѣзни ризници и съ дълги копия въ рѣце. Предъ стенитѣ имаше изкопанъ дълбокъ ровъ. Пѣтницитъ минаха моста надъ рова и се отправиха право къмъ кулата. Предъ вратата на кулата стоеше едъръ мжжъ, мургавъ и черноокъ. Той бѣше жупантъ. Шапката му, която бѣше направена отъ лисичи кожа, бе украсена съ бѣло перо. По коприненитѣ му дрехи бѣха нашити много украшения отъ сърма. Коженитѣ му обуца бѣха привързани съ червени върви. На пояса му лъщѣше мечъ съ позлатена дръжка, а по рѣцетѣ му — златни гривни. Пѣтницитъ слѣзоха отъ конетѣ, схалиха шапка и му се поклониха. Той ги покани да влѣзатъ въ кулата му. Пѣтницитъ преспяха въ една стая, цѣла постлана съ съжпи кожи отъ диви животни.

Схващане: Славянитѣ плащали данъцитѣ съ добитъкъ, медъ и кожи, защото нѣмали пари. Тѣ купували стокитѣ съ роби, кожи и пр. Земята била обща. Въвъ воено време си избирали князь. Жупантъ живѣлъ въ градъ. При него (се е събирало вечето. Гърцитѣ завладѣли славянитѣ само за войници. Гръцкитѣ жупани налагали на славянитѣ тежки данъци, отъ които тѣ обеднѣли.

¹⁾ Въ старитѣ времена всѣко укрепено мѣсто се наричало градъ.

3. Праздникъ на бѣлия богъ.

Купала, празникътъ на бѣлия богъ, богътъ на огъня се празнуваше презъ лѣтото, когато деньтъ бива най-голѣмъ и ношъта най-малка*). Преди да заседне слънцето, народъ отъ всички села се стичаше къмъ свещената гора до езерото. Тя се спускаше стрѣмно и цѣлата бѣ покрита съ едра джбова и чамова гора. И стари и млади се катереха нагоре по планината. Всички бѣха окичени по главитѣ, по кръста съ венци отъ полски цвѣтя. Женитѣ бѣха облѣчени въ бѣли дрехи. Пѣсни и викове крѣтѣха по цѣлата околностъ. Горе на върха на планината подъ клонитѣ на дебели джбови дървета бѣха натрупани дебели клади дървета. Всѣко село бѣше се насѣбрало покрай своята могила, която бѣше на сѣщото мѣсто, където бѣше и миналата година. Всички съ нетърпение очакваха слънцето да залѣзе, защото само тогава можеха огньоветѣ да се запалятъ. Всичко бѣ утихнало: отдалечъ се чуваше само пѣсенята на единъ пѣвецъ:

— Купалъ ясенъ, дружолюбенъ,
Ти ни пращашъ свѣтлина!
Кому, Купалъ, не си нуженъ,
Кой не иска топлина?

Стѣмни се. Нѣколко момци започнаха да триятъ две сухи пеници, за да получатъ свещенъ огънь. Отъ тоя огънь тѣ щѣха да запалятъ кладитѣ; отъ тоя огънь всѣки щѣше да занесе въ къщата си, за да гори презъ цѣлата година на домашното огнище. Презъ всичкото това време момци съ венци на глава, облечени съ бѣли дрехи, пѣеха купалски пѣсни. Свещениятъ огънь бѣ вече полученъ. Момитѣ взеха огънь отъ момцитѣ и запалиха кладитѣ. Навсѣкжде започнаха да се чуватъ викове:

— Ой Купала, Купала! Свѣти ни, свѣти!
Ти раждашъ деньтъ, ти раждашъ животътъ!
Безъ тебе нито стадо ще заблѣе,
Нито просо ще узрѣе . . .

Шомъ пламна огъньтъ, женитѣ се заловиха за ржце и задрусаха хоро около огъня. Сѣщо направиха и мъжетѣ. Бабитѣ и старцитѣ, които не можеха да играятъ, бѣха насѣдали по земята покрай хорото, плѣскаха съ ржце, виеха си главитѣ ту на едната, ту на другата страна, споредъ такта на хорото и си припомнюваха младинитѣ.

Още женитѣ не бѣха свършили хорото, момцитѣ съ разиалени главни на ржцѣ, започнаха да прескачатъ огньоветѣ. А следъ това старитѣ започнаха да изливатъ въ огъня цѣли делви съ медъ за да нахранятъ Купала, богътъ на огъня. Съ изливането на медътъ като че ли позагасватъ за малко врме огъньтъ, за да пламне отново съ по голѣма сила. Следъ това цѣла нощъ измина въ пѣсни, хора, прѣскачане огньоветѣ и борба, за да изпитатъ младитѣ своята сила.

На изтокъ взе да се зазорява. Тогава започна яденето. Всички насѣдаха на обща трепеза. Следъ като се нахраниха, започнаха да се разотиватъ съ главни въ ржцѣ.

*) Въ началото на месецъ юлий.

— Охъ, Жива! . . . дъщеря ми Жива! . . . чужденци я заграбиха и завлѣкоха, започна да пици изъ пжтеката една жена.

Насъбраха се мъже, жени около жената. Следъ като разбраха, какво е станало, нѣкои отъ тѣхъ извадиха ножове, вдигнаха тояги и се втурнаха по следитѣ. Кжсно бѣше. Въ гората тѣ изгубиха следитѣ и се върнаха. Единъ момъкъ бѣ завлѣкълъ Жива вече въ домътъ си.

— Да се е пазила! Нали знаятъ, че на Купала винаги се грабятъ моми! рече единъ старецъ.

— Хай да имъ е честито! Хай да имъ е честито! Всички така сме се оженили! рекоха другитѣ и всички тръгнаха надолу.

С х в а щ а н е: Славянитѣ били многобожници. Презъ лѣтото сж празнували празникътъ на Купала, богътъ на огъня, на върха на свещена планина. Тамъ чрезъ триене запалвали огънь, съ когото сж запалвали кладитѣ. На сжщия празникъ момцитѣ грабѣли момитѣ.

4. Народно събрание.

Една сутринъ рано дѣдо Вишъ бѣше се облѣкълъ въ новитѣ си дрехи: новия кожухъ, новата аба, ушита съсъ сини гайгани, новитѣ ботуши отъ еленска кожа, лисича шапка съсъ забучено на нея бѣло перо. На пояса му бѣ увисналъ мечъ, отъ дветѣ страни заостренъ, презъ кръстътъ бѣ препасанъ съ пращова, а презъ рамото му лжкъ съ връзка стрели. Той сега изглеждаше като войникъ. На вратата го чакаха двама момци, чисто облѣчени като него, съ три осѣдлани коне. Старецътъ приближи коня си, метна се върху него като двадесетъ годишенъ младежъ, поклони се на своитѣ хора, които бѣха излѣзли да го изпратятъ, посочи съ ржка на другаритѣ си пжтя къмъ гората и тръгна презъ нея. Дълго време тѣ вървѣха.

Отведнажъ предъ тѣхъ се изпречи селце отъ нѣколко колиби, наполовина заровени въ земята. Старецътъ извика, за да излѣзе нѣкой, ала въ селото жива душа нѣмаше: женитѣ бѣха излѣзли за гжби, а мъжетѣ въ гората за дърва. Момцитѣ слѣзоха отъ конетѣ си, влѣзоха въ кжщитѣ, вратитѣ на които бѣха отворени, лиха изъ една катуна вода и си излѣзоха. Славянитѣ никога не затваряха кжщитѣ си. Всѣки можеше да влѣзе въ тѣхъ, ала никога кражба не бѣ ставало. Слѣдъ това пжтницитѣ продължиха пжтя си.

Пладне. Следъ като преваляха последния баиръ, предъ нашитѣ пжтници се изпречиха нѣколко кжщи, заобиколени съ дълбокъ ровъ и високъ плетъ. Когато дѣдо Вишъ съзрѣ кжщитѣ, извади рогътъ си и извири три пжти. Още тѣ не бѣха достигнали портитѣ, единъ високъ русъ човѣкъ съ усмивка на уста, махайки ржце, взе да ги посрѣща:

— Добре ми дошли! Добре дошълъ, стари дѣдо Вишо! Никога не съмъ се надѣвалъ да дойдешъ гостенинъ въ моята бѣдна колиба.

Следъ това приближи до дѣда Виша, цѣлувайки ржката му, и пакъ започна да говори:

— Що си мжчилъ старитѣ кости, за да ме гърсишъ, а не си ме повикалъ да дойда!

Старецът слъзе отъ коня. Прегърнаха се. Следъ това домакиньтъ радостенъ въведе гоститѣ въ къщи. Вътре не се виждаха жени — бѣха се изпокрили.

— Ехъ, Гостуне, лошо... данъци следъ данъци ни се трупатъ. Освенъ това, едно време ние свободно си работѣхме, кой която си иска нива, стадата си пасѣхме, кой на която си искаше поляна... А сега гръцкиятъ жупанъ и неговитѣ войници гледатъ само дѣ се задими, дѣ стадо заблѣе, дѣ пчела забрѣмчи, само да грабятъ, крадатъ и данъци да налагатъ. Ние само зарадъ тѣхъ работимъ! Пъкъ и женитѣ ни вече отъ тѣхъ нѣматъ мира. Не може повече така съскръстени ржце да се търпи.

— Отдавна трѣбваше да очистимъ тия вълци! прекжсна го Гостунъ.

— Дошелъ съмъ заедно, за да посѣтимъ всичкитѣ кметове, та да съберемъ вечето и да решимъ, какво да правимъ: жупанътъ ли ще заповѣдва на кметоветѣ или кметоветѣ на жупанътъ, продължава дѣдо Вишъ.

Стъмни се. Въ къщи запалиха единъ прѣтъ борина, тѣй като тогава ламби нѣмаше. Вечеръта приказваха дълго още. Когато да си лѣгатъ, Гостунъ остѣпи леглото си на дѣдо Вишъ.

Рано на другата сутринъ дѣдо Вишъ и Гостунъ бѣха на крака. Конете ги чакаха предъ вратитѣ... тѣ щѣха да пжтуватъ. Кждѣ?— При другитѣ кметове. Росица, жената на Гостуна, бѣ турнала въ дисагитѣ на конетѣ: хлѣбъ, печено месо и едни залупци пълни съ медъ. Качиха се на конетѣ и за нѣколко деня обиколиха всичкитѣ кметове.

Казано-сторено. На опредѣления день кметоветѣ се събраха на полянката, дѣто винаги се свикваше вечето. Кметоветѣ насѣдаха на колело, като всѣки предъ себе си сложи оржжието си. Започна дѣдо Вишъ:

— Едно време живѣехме само съ гусли и пѣсни, а сега само съ тегло. (Защо!). Отъ какъ гърцитѣ ни заробиха, съ тежки данъци ни натрупаха и имотитѣ ни отнеха (как?). Ние работимъ само за тѣхъ! И това не е само съ нашето племе, а съ всички славяни! Нека единъ день да се сберемъ мало и голѣмо, старо и младо, да сринемъ града и да прогонимъ гърцитѣ далече отъ нашата земя.

— Само ние славянитѣ не ще можемъ да се справимъ съ гърцитѣ: тѣ сж силни, а ние още слаби. Да повикаме на помощъ и българитѣ, които живѣятъ отатѣкъ Дунавъ. Наистина, тѣ не сж славяни, ала сме стари приятели. Дълги години рамо до рамо заедно съ тѣхъ сме се били съ гърцитѣ. Нѣколко пжти даже съ тѣхъ и до Солунъ сме ходили¹⁾, каза Гостунъ.

Всички намѣриха за умни приказкитѣ на Гостуна. Избраха даже и кои отъ кметоветѣ да отидатъ при българитѣ, за да ги повикатъ. Следъ това кметоветѣ се прѣснаха по домоветѣ си. Поляната опустѣ.

С х в а щ а н е: Славянитѣ негедували противъ гърцитѣ поради тежкитѣ данъци и присвояване на общитѣ имоти. Решили да възстанатъ и да повикатъ на помощъ българитѣ.

1) Юрд Ивановъ. Северна Македония, стр. 13.

5. Погребение.

За всичко това бѣше се научилъ грѣцкия жупанъ. „На вѣрата да не съмъ си, ако Вишъ не закача на дърво и кжщата му не изравня съсъ земята“ — така бѣше се заканилъ той. Една сутринь единъ отъ Вишовитѣ синове се затича бързо къмъ кжщи, като съ всички сили викаше:

— Идагъ!

Отъ умора друго нищо той не можа да каже, легна на земята и започна често да въздиша. Дѣдо Вишъ всичко разбра, събра всичкитѣ свои хора, въоръжени той ги разпредѣли покрай плета и задъ линиитѣ, готови да се нахвърлятъ противъ гърцитѣ, щомъ старецътъ подаде знакъ, а самичъкъ той застана предъ вратника и спокойно очакваше нападателитѣ си.

Не се мина много, зачу се голѣма глъчка отдалечъ. По шума ясно можеше да се разбете, че дружината не е малка. Тѣ приближиха и презъ шубрака дѣдо Вишъ видѣ шапката на грѣцкия войвода и копията на нѣколко грѣцки войници. Войводата, като видѣ стареца, плѣсна съ ржце, дружината му веднага се прѣсна и заобиколи рова отъ всички страни. А самия той, само съ трима конника потегли право къмъ стареца.

— Много ти здраве отъ жупанътъ. Той заповѣда още сега да тръгнешъ къмъ него, рече войводата.

— Азъ съмъ старъ и не мога да ходя вече. Ако той има нужда отъ менъ, нека да заповѣда тукъ, отговори дѣдо Вишъ.

— Мълчи, бунтовнико! Азъ не дойдохъ да те калесвамъ, а да те сядя! Туй вжже за тебъ го нося! Ти що си разбунтувалъ всички кметове? рече пакъ войводата и посѣгна да удари дѣда Виша.

— Ти си ялъ хлѣбъ подъ мойта стрѣха и посѣгашъ да ме бишъ! Махни се отъ тука, куче недно! Ние, славянитѣ, сме били свободни-и пакъ ще бждемъ . . .

Старецътъ още не успѣ да изговори послѣднията си дума, на войводата лицето почервения отъ ядъ, разтрепери си отъ гнѣвъ и почна да вика на войнициитѣ си:

— Бийте! Колете!

И гърцитѣ, и славянитѣ веднага се натрупаха къмъ вратника и започнаха да се натискатъ едни-други. Дѣдо Вишъ само викаше:

— Махнете се! Не искамъ дворътъ ми да се опръска съ ваша кръвъ!

Единъ отъ гърцитѣ мушна съ копиего си единъ отъ дѣдо Вишовитѣ слуги. Тогава, Драго, най-голѣмия дѣдо Вишовъ синъ, не можа да се стърпи, измъкна ножа си и съ всички сила го стовари върху главата на грѣцкия войвода. Желѣзната му шапка стана на двѣ и ножа потжна въ главата му. Кръвъ бликна като порой. Презъ това врѣме другъ отъ гърцитѣ заби пѣкъ ножътъ си право въ гърдитѣ на дѣдо Вишъ. Ризата му веднага зачервене отъ кръвта на раната. Дѣдо Вишъ се хвана съ дветѣ си ржце за раната, извика жаловито, разтрепери се и падна върху ржетѣ на единъ отъ синоветѣ си. Синоветѣ и слугитѣ на дѣда Виша, като видѣха мъртавъ трупатъ му, съ всички яростъ се нахвърлиха върху гърцитѣ. Пад-

наха убити и отъ дветъ страни. Войводата, който бѣше се одръпналъ на страна, за да си привързва раната, даде заповѣдъ на войниците си да отстъпятъ. Вишовитѣ синове и слуги нѣ излѣзоха следъ тѣхъ да ги преследватъ (защо?). Тѣ само съ вдигнати юмруци и мечове, имъ се насмиваха викайки:

— Кучета! Змии! Дано ви Марена ¹⁾ избие!

Женитѣ, като чува, че дѣдо Вишъ е убитъ, захвърлиха вѣнцитѣ, преобърнаха дрехитѣ си, нѣкои даже отъ тѣга ги и разкъсаха, почнаха да плачатъ и кжсатъ космитѣ си. Жалнитѣ имъ пѣсни, които тѣ започнаха да пѣятъ, разтѣжиха мжжетѣ, — и тѣ започнаха да плачатъ. Следъ това изкъпаха тѣлото на дѣда Вишъ, прелблѣкоха го и го внесоха въ къщи, като го поставиха да седи на единъ столъ, сжщо като живъ. Дѣдо Вишъ бѣше облѣченъ въ най-хубавитѣ си дрехи; препасаха го съ мечъ, пращова и лжкъ, а пѣкъ на главата сложиха шапката му съ перото. Предъ него бѣ поставена една брадва и копие.

Пепелището, дѣто се горѣха труповетѣ на умрѣлитѣ, бѣ далечъ отъ селището. Нѣколко слуги веднага заминаха да насѣкатъ дърва за изгаряне на трупътъ, а други да събератъ камъне за могилата. Всички домашни бързаха да бжде изгоренъ трупътъ на стареца, за да може душата му по-скоро да отиде при неговитѣ братя и дѣди, за да не се измжчва повече тукъ на земята.

Върнаха се работницитѣ и съобщиха, че на поляната е всичко готово. Върнаха се и ония, които бѣха отишли да повикатъ съседитѣ, за да присжтствуватъ на погребението. Следъ това четворица отъ синоветѣ му взеха умрѣлия, тѣй както седѣше на стола, други — кучетата му, трети — оржжието му и пр. А женитѣ пѣкъ заобиколиха мрътвеца и започнаха да нареждатъ:

— Леле, Вишо, стари дѣдо Вишо!

Що не станешъ, дѣдо, да ни видишъ,

Да не видишъ, дѣдо, да ни чуешъ,

Да ни чуешъ, дѣдо, да ни посрѣщнешъ!

Та да видишъ, дѣдо, твоята стопаница;

Твоята стопаница, дѣто, черна, вдовица;

Та да видишъ, дѣдо, послушни синове;

Послушни синове, дѣдо, покорни внуци;

Покорни внуци, дѣдо, бързоноги коне;

Пуста опустяла, дѣдо, черната Марена,

Дѣдо те грабна, дѣдо, отъ насъ раздѣля,

Отъ ржцетѣ, дѣдо, отъ сърцето!

Плачете, сестри, да поплачеме!

Ронете сълзи, сестри, да поронимъ!²⁾

Всички бѣха излѣзли да изпратятъ стария дѣдо Вишъ. Въ къщи жива душа не бѣ останала. Най-сетне тѣ стигнаха до поляната. Близу до входа на поляната имаше натрупано върху четири дебели и дълбоко забити въ земята колове клада дърва. Въ срѣдата на кладата стърчеше другъ по-дебелъ и по-високъ колъ. Около кладата имаше изкопани трапове, а до тѣхъ нѣколко глинени

1) Богинята на смъртта.

2) По Д. П. Апостоловъ, С. Н. У. томъ XI, стр. 17.

гърнета. Въ тия гърнета щѣше да се събере пепелъта на умрѣлия. Отъ другата страна на кладата бѣше натрупана грамада хлѣбъ, месо, медъ, млѣко, за да се нахранятъ присѣтствуващитѣ слѣдъ погребението.

Синоветѣ сложиха мъртвеца върху дървата и го завързаха за срѣдния колѣ. Прѣдъ него сложиха и оржжието му. Слѣдъ това изкачиха върху кладата и конѣтъ му, и кучетата му, които сжщо така здраво завързаха за срѣдния колѣ. Когато всичко бѣше вече готово, върху дървата се покачи и жена му. Изпървомъ тя отправи погледъ къмъ всичкитѣ, следъ това падна върху краката на мъжѣтъ си, пригърна го и остана неподвижна като умрѣла. Слѣдъ това отъ четиритѣхъ страни запалиха кладата. Пламъка и димѣтъ скоро обхванаха мъртвеца, жена му, коня му и кучетата му. Презъ всичкото врѣме четири слуги на коне съ дълги копия въ ржцѣ непрѣкъснато обикаляха кладата, за да не би лошитѣ духове да отнематъ душата и тѣлото на мъртвеца. Съсъ сжщата цѣль и всички мъже, насѣдяли около кладата, непрѣкъснато съ мечоветѣ си цѣпяха въздуха.

Огнѣтъ се усили. Дървата почнаха да се чупятъ, и труповетѣ паднаха въ огнената бездна. Всичко се обърна въ вжгленѣ и пепелъ. Следъ като огнѣя загасна, женитѣ събраха пепелъта въ гърнетата, които събраха на купъ, и върху тѣхъ за кжсо време направиха могила:

Следъ това започна угощението. Сега вече нѣмаше плачъ, защото душата на дѣдо Вишъ отдавна бѣ отлетѣла при неговитѣ братя и дѣди. Вички насѣдаха на колело, женитѣ почнаха да слагатъ яденето. Единъ пѣвецъ взе гусли и запѣ :

„Стари дѣдо Вишо! съ прѣстъ те зарихме и сълзи облѣхме, защото ти нѣма да се върнешъ вече между насъ. Тукъ на земята ти всичко си имаше: и вѣрна жена, и послушни синове, и покорни внуци, и работливи снахи, и бързоноги коне, и вакли стада, и зелени пасища, и всичко! Защото вѣчно ще легишъ по небесата, пратихме съ тебе и вѣрната ти жена, и обичния ти конѣ, и последнитѣ ти кучета. Съ тоя мечъ, който ти сложихме, съ това копие, което ти дадохме: коли и убивай грѣцкитѣ души, тзвитѣ врази! Стари дѣдо Вишо, ахъ ти нѣма да се върнешъ вече!

Следъ това Драго, най голямятъ Вишовъ синъ, стана, пи изъ една картуна медъ и се заклѣ: „Дано ме лисици изядатъ, ако, татко, не плати за кръвѣта съ кръвѣ! Дано ми само лоши хабери идватъ, ако, татко, за живота ти съсъ животъ не платя.

И другитѣ мъже станаха. Извадиха мечоветѣ си и почнаха да ги удритѣ едни съ други. Следъ това вдигнаха мечоветѣ нагорѣ и и се заклѣха: „Крѣвъ за крѣвъ!“ А женитѣ презъ това време само кълнѣха: „Ега“¹⁾ и змии очитѣ имъ да изпиятъ и кучки главитѣ имъ изядатъ!“ Следъ заклеването, започна угощението, което трая три деня и три нощи.

Схващане: Умрѣлия славянитѣ окжпвали, прѣобличали и поставяли на столъ да седи. Следъ това го занасали на пепелището, кждето му изгаряли трупѣтъ съ всичкото оржжие. Върху пепелъта издигаха могила.

1) Богиня на отмщението.

Муз. Ал. Кръстевъ.

Балетъ Анг. Друмевъ.

Ковачи.

(муз. сценка съ балетъ)

Moderato.

p Тан-га, тин-га, тан-га чукъ, пра-вя палеш никъ за плугъ.

mf Шумъ се чу-ва звънъ и вика;
Не-ка би-ятъ, нек' пра-щи
Тан-га, тин-га, тан-га чукъ, пра-вя палеш-никъ за плугъ.

на-ко-вал-ня-та ех-ти
тамъ се па-леш-никъ ко-ве
Тан-га, тин-га, тан-га чукъ пра-вя па-леш-никъ за плугъ,

И же-лѣ-зо-то свѣт-ликъ
А пѣкъ чу-кътъ чуй го ти!
Тан-га, тин-га, тан-га чукъ, пра-ва па-леш-никъ за плугъ,

в'дреб- ни ис- кри- ци пра- щи.
сѣ- кашъ ви- ка и зо- ве:

Тан-га тин-га тан-га чукъ, пра-вя па-леш-никъ за плугъ

Тан-га, тин-га, тан-га, чукъ пра-вя па-леш- никъ за плугъ

И сѣсь не- го младъ о- рачъ
ще о- ре, жи- то ще сѣи

тан-га, тин-га. тан-га чукъ, пра-вя па-леш- никъ за плгъ.

Отъ зо- ри до- ри до здрачь.
топ- ло слън- це ще го грѣи.

р Доръ поникнатъ, пустнатъ клась и узрѣ-ятъ ли то-газъ
ще се чуй жет- вачки гласъ, та за туй ви викамъ азъ:

pp Тан-га, тин-га, тан-га чукъ! Пра-вя палеш-никъ за плугъ.

Шумъ се чува, звънъ и викъ,
Наковалняти ехти,
И желъзото — свѣтликъ
Въ дребни искрици пращи.

Нека биятъ, некъ пращи!
Тамъ се палешникъ кове,
А пъкъ чукътъ, чуй го ти!
Сѣкашъ вика и зове:

— Танга, тинга, танга, чукъ!
Правя палешникъ за плугъ,
И съ него младъ орачъ
Отъ зори до здрачъ

Ще оре, жито ще сѣе,
Топло слънце ще го грѣе,
Доръ поникне, пусне класъ,
И узрѣ ли, тогазъ

Ще се чуй жътварски гласъ,
Та затуй ви викамъ азъ:
Танга, тинга, танга, чукъ!
Правя палешникъ за плугъ.

Чичо Стояно.

БАЛЕТЪ.

Прологъ: „Танга, тинга, танга чукъ,

„Правя палешникъ за плугъ“.

Децата правятъ едно движение съ дветѣ ржце напредъ, навеждайки се и изправяйки се осемъ пжти, каточели удрятъ съ чукъ върху наковалня.

1. *Куплетъ.* Децата правятъ бавни стжпки напредъ въ такта на пѣсенята, като поставятъ ржцетѣ на ушитѣ си, каточели чуватъ шумъ; после правятъ едно движение съ дѣсната ржка въ дѣсно навънъ, каточели биятъ звънецъ. Спиратъ се и правятъ движение съ дветѣ ржце, каточели чукатъ върху наковалня. А за да представятъ горещо желъзо, тѣ правятъ движения, ту съ едната, ту съ другата ржка напредъ и бързо я отдръпватъ назадъ, каточели се опарватъ отъ горещо желъзо. Пакъ тръгватъ напредъ съ бавни стжпки, като правятъ съ дветѣ ржце движения напредъ и въ страни, съ движение на прѣститѣ, разтваряйки ги, за да изразятъ дребни искрици.

2. *Куплетъ.* Децата се спиратъ на мѣсто и правятъ два удара напредъ съ дветѣ ржце и четири енергични движения съ дветѣ ржце въ страни и напредъ; после вдигатъ дѣсната ржка горе, каточели държатъ въ нея чукъ.

3. *Куплетъ.* Тръгватъ напредъ въ такта на пѣсенъта и правятъ едно движение съ дветѣ рѣце напредъ, навеждайки се и изправяйки се осемъ пѣти, каточели удрятъ съ чукъ върху наковалиня. Правятъ още по-бавни стѣпки, каго имитиратъ движението на орача.

4. *Куплетъ.* Продължаватъ да се движатъ бавно, подражавайки движението на орача; изправятъ се и правятъ едно движение, каточели взематъ жито отъ престилкигѣ си и го хвърлятъ съ дѣсната рѣка; спиратъ се и показватъ на слънцето. Следъ това се кланятъ, изправятъ се бавно, като правятъ съ дѣсната рѣка едно движение напредъ съ дланъ на рѣката, обрната надолу — последователни бързи движения нагоре, за да изразятъ растене на житото и задържатъ въ най-високото положение рѣката — поза.

5. *Куплетъ.* Децата правятъ едно движение напредъ съ показалеца на дѣсната рѣка и клатятъ глава ту въ лѣво, ту въ дѣсно. Тръгватъ напредъ съ едно движение на дветѣ рѣце напредъ, навеждайки се и изправяйки се осемъ пѣти, каточели удрятъ съ чукъ върху накования.

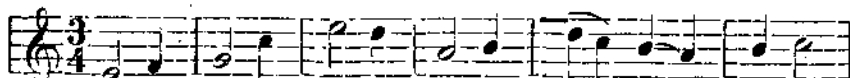
Забележка. Тамъ, дето се повтаря: танга тинга и пр. въ разнитѣ гласове, движенията се повтарятъ.

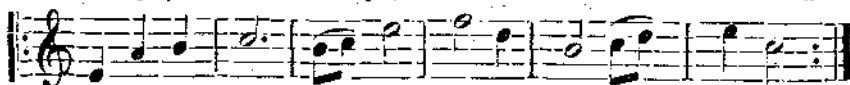
Ив. Христовъ—с. Куинно.

Къмъ гората.

Moderato.

Го-ро, мо-я го-ро, гѣ-та и зе-ле-на

о-бичамъ ти, го-ро, май-ска-та пре-мѣ-на.

Горо, моя горо,
Гѣста и зелена,
Обичамъ ти, горо,
Майската премѣна.

И хлада приятень,
И въздуха пресень,
И шепота весель,
И птичата пѣсень.

Обичамъ азъ твойгѣ
Клонки и листенца,
Букитѣ в'усонитѣ,
Нежнитѣ цвѣтенца.

Обичамъ, обичамъ
Всичко азъ у тебе,
И ти се обричамъ
Вечно да те любя.

Обичамъ и тѣзи
Кржглести поляни,
И тамъ ей онѣзи
Извори студени;

Обичамъ азъ твойгѣ
Клонки и листенца,
Букитѣ в'усонитѣ,
Нежнитѣ цвѣтенца.

Церковски.

Йорданъ Савовъ — Разградъ.

Въ рѣката.

1. Шаранъ.

Наблюдения въ рибарницата: 1. Какви риби се продаваха на тезгяха. 2. Насолени риби въ качета. 3. Сждове, въ които се държатъ рибитѣ. 4. Работата на рибаря. 5. Какъ се чистятъ и солятъ рибитѣ. 6. Хайверъ. 7. Чистота на рибарницата: продажба на рибата.

Пособия: картина, шаранъ, хайверъ.

Материялъ за разработка: 1. Шаранътъ се среща въвъ всички почти води, — въ блата, рѣки, езера. Той живѣе дори и въ най-нечиститѣ води, гдето не би могла да живѣе никаква друга риба. Най-вече шаранътъ обича такива мѣста, гдето водата е тиха и дълното е покрито съ тиня. Въ тинята шаранитѣ намиратъ за храна разни гниещи нѣща, червейчета, охлювчета, глисти, личинки. Цѣтъ денъ се рови той и тълче стомаха си съ тиня, като заравя до половина тѣлото си и оставя навънъ само опашката. Отъ това повече не му трѣбва. Привечеръ шаранътъ само напуска тинята, изплува на повърхността и се приближава до брѣга, за да си хапне листенца отъ трѣва или трѣстика.

Схващане — надписъ: 1. Где обича да живѣе шаранътъ. 2. Съ какво се храни.

2. Тѣлото на шаранътъ е нагодено да живѣе въвъ водата. То е заострено на двата края и сплъскано отстрани. Така прилича на малка лодка и лесно пори водата. Покриго е съ люспи които сж наредени като керемиди. Тѣ пазятъ тѣлото отъ поврѣда. А за да се плъзга леко въвъ водата, тѣлото е покрито съ лига.

Шаранътъ плава, като блѣска водата съ опашната си перка. Помага си и съ другитѣ перки. Кои? Где сж? Отъ що сж направени?

Шаранътъ диша съ хрилѣ. Тѣ приличатъ на тънки червени нишки. Отвънъ сж закрити съ костени плочки, които се отварятъ и затварятъ. Водата постоянно протича презъ хрилѣтѣ и пречистя кръвта. Шаранътъ диша въздуха, които се намира въвъ водата.

Кръвта на шарана е променлива; тя е толкова топла, колкото е топла водата, въ която живѣе.

Схващане — надписъ: Какво е тѣлото на шарана.

3. Цѣло лѣто шаранътъ прекарва въвъ водата. Но когато дойде есенъта, когато стане студено, той се завира въ тинята на най-дълбокото мѣсто и прекарва цѣла зима въ сънъ. И чакъ когато времето се стопли, когато ледътъ се премахне и пролѣтнитѣ топли слънчеви лъчи стоплятъ водата, когато покара зелената трѣвица, шаранътъ се измъква отъ тинята и показва край брѣговетѣ.

Скоро следъ това шаранитѣ се събиратъ на голѣми стада и плуватъ къмъ брѣговетѣ, за да снесатъ яйца. (Защо къмъ брѣгове-

тѣ? — Тамъ водата е по-плитка и по-лесно се стопля отъ слънцето). Яйцата или, както се наричатъ, хайверътъ плава на купчинки отгорѣ водата и се прилепя къмъ воднитѣ растения. Следъ нѣколко дни, отъ хайверътъ се излюпватъ мѣнички, прозрачни рибки, които весело засноваватъ, заплуватъ изъ водата. Тѣ трѣбва сами да си търсятъ храна. По-голѣмитѣ риби и други водни животни изяждатъ много отъ тѣхъ. Женскитѣ шаранъ снася до 700,000 яйчица.

Тая голѣма плодовитостъ на шарана е въ зависимостъ отъ голѣмото му изтрѣбление. Само така той запазва рода си. Шаранътъ е беззащитна риба. Нѣма ни забати челюсти, ни костенъ грѣбъ, нито ехитъръ и ловъкъ, както щуката. Запазва го донѣкъдѣ цвѣтътъ на люспитѣ. Каква боя иматъ отгоре? А отдолу? Дѣното на рѣката, блатото и тинята?

И неприятели има много — и щъркътъ, и рибарътъ, и видрата, и водната змия и други грабливи риби. Не по-малко е голѣмъ изстребителъ на шаранитѣ и човѣкъ.

Схващане — надпись: 1. Зименъ сънь. 2. Хайверъ и размножаване. 3. Неприятели на шарана. 4. Срѣдства за запазване.

Общо схващане. А. Рекapитулация. 1. Где обича да живѣе шаранътъ. 2. Съ какво се храни. 3. Какво е тѣлото. 4. Зименъ сънь. 5. Хайверъ и размножаване. 6. Неприятели на шаранътъ. 7. Срѣдства за запазване.

Б. Схващане новъ редъ. 1. Какъ прекарва лѣтото. 2. Какъ прекарва шаранътъ зимата. 3. Защо снася яйцата си край брѣговетѣ. 4. Какво би станало, ако всичкитѣ яйца на шаранътъ се излюпятъ. 5. Защо шаранътъ умира въвъ въздуха.

В. Схващане въ нова форма. 1. Какъ ловятъ рибаритѣ шарани. 2. Историята на уловенитѣ шарани. 3. Никулденски "шаранъ" 4. Какъ рибарътъ чисти шаранитѣ. 5. Какъ единъ шаранъ избѣга отъ рибарската мрѣжа.

Изводи. 1. Тѣлото на шарана е покрито съ гладки люспи, които подпомагатъ плаването. Нагодено е лесно да пори водата. Плава съ помощта на опашката и перкитѣ. 2. Живѣе въвъ водата, защото има хрилѣ, перки. 3. Развъждатъ се отъ яйца. Какъ се излюпватъ? Родителитѣ не се грижатъ за малкитѣ, поради това тѣ много се изтрѣбватъ. 4. Затова и шаранътъ снася съ хиляди яйца.

Рисуване. 1. Шаранътъ; 2. блатото, въ което живѣе шаранътъ, 3. рибарницата; 4. рибаръ лови шарани; 5. каче съ хайверъ; 6. момче лови шаранъ съ вѣдица.

Моделиране. Взема се кѣсъ глина, колкото ябълка, и се вая между дланитѣ, докато вземе форма приблизително на яйце, утънено и на двата края. Следъ това се смесква отстрани. Направя се опашка и глава отъ сѣщия кѣсъ. Главата, похлопацитѣ на главата, очитѣ и устата се отбѣлѣзватъ съ моделирната прѣчица. Перкитѣ се по-

ставят на гърба и отдолу надраскватъ съ моделирната пръчица, за да приличатъ на перки.

Шарангътъ се моделира въ разнo положение: съ прѣгнатa опашка, разперени перки, отворени уста и т. н.

2. Ракъ.

Пособия: живъ ракъ, сваренъ, картина.

Материалъ за разработка. 1. На рибарскиятъ дюкянъ имаше цѣла кошница съсъ живи раци. Макарь вчера ловени, тѣ още сж живи и пѣплятъ насамъ-натамъ изъ кошницата. Обвити сж въ трѣва. До тѣхъ — на сжщия тезгяхъ — е сложена кошница съ варени раци. Тѣ сж червени.

— Момчета продаваха изъ улицигъ, въ бирариитѣ, крѣчмитѣ и кафенетата сжщо варени раци.

Гдѣ ли сж ловени тия раци?

— Въ рѣката, езерото, блатото. Затова се и нарича рѣченъ ракъ.

Ракътъ обича, тинитѣ, застоилитѣ води. Дене стои между коренитѣ на върбитѣ, воднитѣ растения, подъ камънитѣ, въ дупкитѣ, които си изкопава самъ съ прѣднитѣ крака; мърда си мустачетата и си пули очитѣ. Той не смѣ твърде да шава, защото беда го чака. Добре му е тукъ, па и той се чувствува боляръ и силенъ.

Свѣщане надп съ: Где живѣе ракътъ.

2. — Ракътъ е нощно животно. Щомъ се стъмни и въ водата стане тъмно, хладно ракътъ напуска своето скривалище и бавно изпълзва напрѣдъ съ краката си. Отъ пръвъ погледъ се забелѣзва, че тѣлото му е нагодено за животъ въвъ водата и за борба съ другитѣ животни. Ракътъ е хищно-грабливо животно.

Да разгледаме тѣлото му.

а. Цѣлото му тѣло е обвито съ черупка, която скрива месото. Това го пази отъ повреда

б. Раздѣлено е на главогрждъ и коремче.

На главогржда има: два чифта мустачета, съ които опипва предметитѣ, и очи, които сж много развити. Тѣ се намиратъ на две подвижни стѣлбчета. Кога почива, ракътъ си крие очитѣ въ особенни ямички.

Петъ чифта крака, първиятъ отъ които е съ щипци, да лови плячката си и се брани отъ неприятели.

Уста.

Хриле, помѣстени въ хрилни ямички.

Коремчето и опашката на рака образуватъ лопатка. Съ помощта на опашката той загриба водата къмъ тѣлото си и така плува много бърже.

Ракътъ е лакомо животно. Той яде червеи, охлюви, жаби. Ала най-обича мърша. Щомъ нѣкой трупъ попадне въ рѣката, веднага около него се струпатъ лакоми рачета. Подобна храна се намира въ застоилитѣ води или тихо течачитѣ. Когато ракътъ не може да намѣри месна храна, яде и млади коренчета и стѣбълца на растения.

Плячката си той дебне и напада отъ засада. Ако не я хване веднага, впуска се да я гони, плувайки бърже. Хванатата плячка не гълта цѣла, а разкъсва съ щипцитѣ на първия чифтъ крака, съ щипцитѣ на другитѣ пъкъ крака я донася до устата си.

Схващане — надписъ : 1: Тѣлото на рака. 2. Съ какво се храни.

Ракътъ се размножава чрезъ яйца. Презъ зимата снася 100 — 200 и ги носи на коремчето си. Отъ тѣхъ се излупватъ малки рачета, които се залавятъ съсъ щипцитѣ си за членестнитѣ израстъци по коремчето на майка си и стоятъ тамъ докато порастнатъ. Обикновено това е презъ месецъ юний, когато рѣчната вода бива топла отъ слънчевитѣ лъчи, па и въ рѣката (блатото, езерото) се намира изобилна храна: падатъ червейчета, бръмбари, разни личики. Така по-лесно се отглеждатъ малкитѣ.

Къмъ срѣдата на лѣтото ракътъ мѣни черупката си — тя става малка за неговото тѣло. Когато ще си хвърля черупката, ракътъ престава да яде, става печаленъ и се скрива въ дупката си. Тамъ почва да се търка по стѣнитѣ на дупката, или съсъ щипцитѣ си. Слѣдъ смъкването на старата черупка ракътъ остава покритъ съ мека, нежна и силно чувствителна къмъ допирание кожа. До затвърдяването на черупката, той продължава да се крие, защото особено сега неприятелитѣ му сж много: риби, водни змии, водни плъхове и др.

Голѣмъ неприятел на ракътъ е и човѣка. Въ голѣмитѣ рѣки, рачитѣ се ловятъ съ голѣми кошове, като ги примамватъ съ мърша. Най-вече у насъ рачи се ловятъ въ Девненското езеро. Отъ неприятелитѣ си ракътъ се запазва съ цвѣта на тѣлото си. Той е сивозеленикъвъ и мъчно забелѣжимъ по рѣчното дъно. Запазва се и чрезъ яката си черупка, а често пуска въ дѣйствиe и якитѣ си щипци. Обикновено, щомъ види опасностъ, той си завира главата въ пѣсѣка и размѣтва водата съ опашка, ако не успѣе да се пхне подъ нѣкой камъкъ или коренъ на върба.

Ракътъ прекарва зимата въ сънъ, като се завре въ тинята.

Схващане — надписъ : 1. Какъ се размножава. 2. Неприятелите на рака.

Общо схващане. Рекапитуляция. 1. Где живѣе ракътъ. 2. Тѣлото на рака. 3. Храна. 4. Размножаване. 5. Неприятелите на рака.

Б. Схващане въ новъ редъ. 1. Какъ прекарва пролѣтътъ и лѣтото. 2. Какъ прекарва зимата.

В. Схващане въ нова форма. 1. Единъ ракъ разказва, какъ се спаси отъ мрежата на рибаря. 2. Другъ разказва какъ си промѣни черупката. 3. „Какъ попаднахъ въ рибарницата“ — историята на единъ ракъ

Изводи. 1. Тълото на рака е покрито съ черупка; мѣни се въско лѣто. 3. Тълото се дѣли на главогрждъ и коремче. 3. Въоражень е съ яки щипци и развито зрѣние. 4. Диша съ хрилѣ. 5. Размножава се отъ яйца, които женската носи отдолу на коремчето. 6. Плава бърже назадъ и напредъ. 7. Цвѣтътъ на черупката му прилича на речното дъно — средство за защита.

Рисуване и моделиране. 1. Ракъ на речно дъно. 2. Ракъ хваналъ същъ щипки червейче. 3. Рибаръ лови съ мрежа раци. 4. Кошница съ раци. 5. Сваренъ ракъ. Моделиране щипки, цѣлъ ракъ върху подложка.

СВОБОДНА ТРИБУНА

Н. Михалевъ — гр. Ст. Загора.

Чл. 73 отъ Закона за народното просвѣщение.¹⁾

Висшиятъ учебенъ съветъ въ тази годишната си сесия презъ м. януарий решилъ да се измени чл. 73 отъ Закона за народ. просвѣщение, като се премахне ограничението, числото на учителскитѣ да не надминава това на учителитѣ. Нѣкои вестници изказаха своята радостъ отъ това ново положение, което ще се прокара въ закона. Това е искане и на съюза на основнитѣ учители. Нека, обаче, да видимъ следствията, ако се прокара тази реформа и ще ли бжде тя отъ полза за учебното дѣло и напредъка на нашето училище.

Съ нея ще се измѣстятъ постепенно учителитѣ отъ тази имъ професия, защото и сега тя не ги привлича, и тѣхнитѣ мѣста ще се заематъ отъ жени-учителки. Най-напредъ ще се измѣсти учителя отъ градоветѣ, като знаемъ, какъ партизански се назначаватъ учителитѣ и влиянието на жената, за да се промѣкни въ града. На всѣко вакантно мѣсто въ градоветѣ за напредъ, вмѣсто учители, ще се назначаватъ все учителки. По този начинъ учителитѣ постепенно ще

1) Не сподѣляме възгледитѣ, прокарани въ тая статия. Чл. 73 отъ Закона за народното просвѣщение трѣбва да се премахне. По тоя въпросъ се изказва подробно въ кн. IV, год. I, стр. 230 — 233 на „Педог. практика“.

Партизанството, фаворизациитѣ и нелоялната конкуренция при попълването на учителскитѣ мѣста въ градоветѣ и голѣмитѣ села лесно могатъ да се отстранятъ, щомъ се нареди въ закона, назначенията на учителитѣ и учителскитѣ въ такива мѣста да ставатъ само чрезъ конкурсъ и изпити.

се измѣстятъ отъ градоветъ и тѣхнитъ мѣста ще се заематъ отъ учителки. Това сжщо ще стане най-напредъ въ голѣмитъ села, а после и въ по-малкитъ и по-хубавитъ села, дето условията за работа сж по добри. Ще останатъ, може би, учители само въ селата, дето има мѣстни кандидати-учители отъ сжщитъ села. Всичко това за напредъ ще се отрази на учебното дѣло.

Когато нашето училище се феминизира, резултатитъ не ще бждатъ такива, каквито сж днесъ. Който по-дълго е билъ въ контактъ и непосредственъ контролъ на нашитъ училища, знае, че между работата на учителката и тая на учителя все има разлика. Защитницитъ и тѣзи, които искатъ отмѣненieto на членъ 73 отъ З. за нар. просвѣщение твърдятъ, че учителката е най-подходящата, че тя по природа е възпитателка, че нейното мѣсто е въ училището и че тя трѣбва да заеме всецѣло тази професия, като измѣсти учителя, както това било въ Съединенитъ Щати и др. нѣкои държави, обаче, който е следилъ отъ близко работата на учителитъ въ нашето основно училище, е дошълъ до убеждението, че учителката не може да се предпочете предъ учителя. Повечето отъ младитъ учителки гледатъ на професията си, като временно занятие, като средство да могатъ по-лесно да намѣрятъ по-богатъ мъжъ да се оженятъ и напуснатъ учителството. Само по-беднитъ отъ тѣхъ и тѣзи, които се омжжатъ за учители, оставатъ да учителствуватъ и напълно се предаватъ на професията си.

Жената по природа, като майка, е подходна за възпитателка, но нима мъжътъ — баща нѣма качествата на добъръ възпитателъ? Ами най-добритъ възпитатели, педагози и психолози — *Коменски, Дистервегъ, Джонъ Локъ, Беконъ, Русо, Песталоци, Мойманъ, Вундъ, Лай, Райнъ* и др., които ни дадохъ великитъ принципи на обучението и възпитанието на децата, не сж ли били учители? Колко велики педагожки съ всесвѣтска известностъ имаме до сега? Имаме само нѣколко жени, които сж работили въ областта на възпитанието и обучението като учителки и сж допринесли нѣщо съсъ своитъ съчинения за напредъка на педагогическата мисль, но тѣ далечъ не сж стигнали великитъ педагози-учители.

Учительтъ-педагогъ, истинскитъ учитель-възпитателъ, безспорно, притежава много по-добри възпитателни качества и съсъ своя характеръ, съсъ своитъ знания, съсъ своята обичъ и преданостъ къмъ професията създава и подготвя бждещитъ характери, отколкото чувствителната възпитателка-учителка, която повече действува на чувствата на децата и не може да укаже онуй възпитателно влияние и да подготви, както трѣбва бждещитъ граждани.

Безспорно е, че има учителки способни, които притежаватъ всички качества на добри педагози-възпитатели, които стоятъ наравно съ добритъ учители, но тѣзи учителки, за жалость, сж твърде малко.

Освенъ това условията у насъ не сж такива, както въ другитъ културни и напреднали въ всѣко отношение държави. Въ нашето село и въ много отъ малкитъ градове просвѣтата на населението не стои на оная висота, на каквата е въ западнитъ държави. Ние

имаме едно население, което въпросът относно стойността на много надире. Това население иска учител-просветител, на когото дейността да не се ограничава само между четирите стени на училището, а да работи и между населението за неговата просвета, въпреки стопанско и икономическо отношение. Нужно е във всяко наше село да се отвори читалище, да се дават представления, утра, вечеринки, да се държат реферати, сказки по възпитанието, по хигиената, по заразителните болести, по земледелието и клонователство — скотовъдство, лозарство, пчеларство и пр., да се основат кооперации, кредитни учреждения и пр.

Кой е най-подходящият работник за тази дейност, освен учителят? Всъщност ще признае, че тази просветителна работа не е по силите на учителката, а и опитът ни показва, че у нас във това отношение учителката не е проявила никаква дейност и че, ако има нещо направено за културното повдигане на населението, то се дължи изключително на учителя.

Ако учителката напълно измъсти учителя от нашето основно училище, ще ли може тя да прояви тази просветна-обществена дейност, която още дълги години ще бъде тъй необходима за нашия народ?

Всъщност, който е бил по-дълго време във селата, между нашия селянин, като има предвид манталитета му, знае, какъ гледа и какво мнение има той за учителката във село. На учителя гледа съвсем друго око. Него уважава и слуша, защото той е по-близко до него във канцеларията, във общината, във кръчмата, на събрание и т. н. Той иска да чуе от учителя новини по политика, да му обясни някои въпроси по данъка, да му направи заявление, да го пита по стопански въпроси и пр. Ако учителя не се меси във партизанските борби, ако той върши не политическа, а чисто просветна дейност, той е съвсем голъм авторитет във селото и се ползува съвсем симпатично и обичано на всички селяни.

Може ли учителката да го измъсти във това отношение и да има този авторитет на учителя? Нека всъщност съвестно си отговорим на този въпрос.

Според Закона за нар. просвещение, учил. настоятелството е отделен институт със свой председател, касиер и счетоводител. Гл. учител е счетоводител на настоятелството. Воденето на счетоводните книги не е лесна работа, защото има отговорности. И до сега законът не е приложен, защото касиерите не представят гаранции, а и учителите нямат желание да бъдат счетоводители, за това във много села касиер-счетоводителите сж общ. секр. бирници, които сж опитни и работят умело съвсем общинското и учил. счетоводство. Тази длъжност-счетоводител на учил. настоятелство, особено във селища, които имат повече учил. имоти, дето трябва да се приготвяват тръжни книги, да се отдават под наем и дето учил. бюджети сж от стотници хиляди лева, даже и най-опитните учители мъчно я изпълняват и правят доста грешки. А какъ ще

изпълняватъ тази длъжностъ учителкитѣ, когато ще бждатъ счетоводители на учил, настоятелства ?

Отъ това измѣнение на чл. 73 отъ закона нѣма да спечели и Българ. учителски съюзъ. Учителитѣ ще намалѣятъ още повече. Това се вижда отъ статистиката и годишнитѣ отчети на окръжж. учил. инспектори. Почти във всички окръжи числото на учителкитѣ е много по-голямо отъ това на учителитѣ. Отъ година на година учителитѣ намаляватъ, защото и заплатитѣ сж малки, и мнозина учители напуцатъ професията си и се залавятъ за друга по-доходна работа. Това ще продължава и за въ бждаще, ако не се подобри материалното положение на учителя.

Въ учителскитѣ дружества ще останатъ повече жени. Каква ще бжде дейността имъ тамъ, въ тези професионални културно-просвѣтни дружества ? Учителската организация ще ли бжде тъй бойка да остоява интереситѣ на учителската професия ?

Отъ всичко изложено не искамъ нѣкой да си помисли, че азъ съмъ противъ учителката. Не, нашата учителка въ последнитѣ години се доста издигна. Много учителки работятъ върху себе си и съ своето самообразование даже сж надминали нѣкои учители. Много отъ тѣхъ сж предани на професията си, следятъ педагогическа литература, педагогическата мисль и опресняватъ своитѣ знания. Такива учителки сж полезни въ училището.

Моята мисль е, че въ България условията не сж такива, както въ другитѣ държави, напр. Съед. Щати, за да се феминизира учителската професия. Какъвъ е изобщо умствения урозенъ на нашата селска маса, всѣки знае. Когато възъ всѣко село ще има достатъчно млади интелегентни сили, които да замѣстятъ просвѣтно-обществената дейностъ на учителя, тогава на всѣкъде учителката може да заеме тази професия. Нуждата отъ учителя нѣма да се чувствува толкова много. Но сега не бива да се бърза съ изменение на чл. 73. отъ закона.

РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВИ.

Недомислия въ педагогическата ни литература. Отрадно е засилването на нашата педагогическа литература през последнитѣ години. Педагогическата книжнина почва наново да се възражда. Освенъ дветѣ педагогически списания, „Училищенъ прегледъ“ и „Учителска мисль“, чието издаване е осигурено по силата на задължителността и които поради това не могатъ да служатъ за признание на нарастналата потребность, имаме вече още други три списания: „Педагогическа практика“, „Свободно възпитание“ и „Наука и възпитание“, ръководители на свободната учителска мисль. Тѣхниятъ растежъ и тѣхното закрепване е сигурно мѣрило за нарастналия интересъ къмъ педагогическитѣ въпроси проблеми въсредъ учителството. Когато се сѣди за този интересъ не трѣбва да се изпуска изъ очи и останалата педагогическа книжнина, както и разпространението на педагогическата мисль чрезъ живото слово по учителскитѣ конференции. Учителскитѣ конференции бѣха първитѣ следъ войната, които преди всичко наново съживиха и повдигнаха духовния интересъ на учителя, наново влѣха въ него импулса за нова творба, за нова приспособение къмъ настѣпилитѣ условия. Всичко това създаде почва и за брошурната педагогическа литература, която въ последньо време почна видимо да се засилва.

Паралелно съ тоя отраденъ фактъ критичниятъ наблюдателъ не може да не констатира, обаче, едно отпадане на сериозността и строгата научностъ, въ която се третираатъ нѣкои въпроси у насъ въ сравнение съ оная духовенъ ръстъ, до който бѣхме дошли преди войната. Нашитѣ списания не сѣ достигнали още оная висота, на която тѣ, безспорно, стояха преди войната. Азъ схващамъ, че голѣмо значение за това има и сегашния имъ намаленъ обемъ, който налага едно по-кратко и прецизно излагане на мисълта, ала се тѣ още не ни даватъ очакваното. При това четемъ се още и въ самото третиране на въпроситѣ известна по-голѣма слабостъ. Зная, че и преди войната се печатаха статии, които въ едно или въ друго отношение не можеха напълно да задоволятъ четцитѣ, ала този брой сега е много по-голѣмъ. Изглежда дори да е намалѣла и собствената критичностъ на самитѣ автори. Иначе не мога да си обясня печатането на нѣкои статии отъ познати дейци въ педагогическата литература, които стоятъ подъ всѣка критика, не мога да си обясня нѣкои недомислени новаторства и смѣлостта да се излиза въ отдѣлни брошури съ ученишки работи. Смѣтамъ, че изнасянето на тия „недомислия“ е единъ дългъ на нашата педагогическа критика и че съ това се принася ценна услуга на нашия учителъ. Ония, които пишатъ и искатъ чрезъ писменното слово да се издигнатъ въ ръководители и да дадатъ насока въ

образованието и възпитанието, трѣбва критично да поглеждат на своята дейност и да я обсъждат зрѣло.

Своитѣ мисли и бележки по „недомислиятa“ въ нашата педагогическа литература ще почна съ статията на г. д-ръ П. Цоневъ, печатана въ год. XXII, кн. 7 и 8, 1923 г. на сп. „Училищенъ прегледъ“ подъ насловъ „Върху образователния процесъ и учебния методъ“. Почвамъ съ тази статия не само за това, че тя третира единъ така важенъ дидактически въпросъ, но и защото тя е излѣзла изъ подъ перото на едно отъ най-сведущитѣ по въпроса лица, каквото би трѣбвало да бжде единъ доцентъ по дидактика. При туй, това е единъ отъ въпроситѣ, който г. доцентътъ е разглеждалъ въ педагогическитѣ конференции и е агитиралъ, следователно, и устно за мислитѣ, изложени отпосле въ изстатията.

Четохъ тази статия не веднажъ и пакъ не можахъ да разбера нито що е образователенъ процесъ, нито пъкъ що е учебенъ методъ. Нека ме извини г. доцентътъ за тази ми дързостъ, но изглежда, че той не пише на български и за българини. Още въ самото начало се чете: „И когато този образователенъ идеалъ се преследва за всички деца, повикани въ ученишкото общожитие, когато всѣки бждещъ членъ на обществото, още въ утрото на своя животъ паралелно съ неговия (своя?) хармониченъ развой къмъ съвършенство се научи, навикне да извършва споредъ дарбитѣ си известна функция въ него за преустройството му и да върши това като дългъ, драговолно, при пълно съзнание, че по този начинъ той твори дѣлото на собственото си благополучие,*) — съ това е направено всичко за преуспѣването, за напредъка на това общожитие“. Разбирашъ ли читателю великата мисль въ тази езикова галиматия? Азъ не мога да я разбера. Ако допуснемъ, че идеалътъ може да се преследва, все пакъ не е ясно отъ кога почва утрото на живота: — отъ ученическия столъ или преди това. Почва ли утрото отъ ученическия столъ, то изглежда, че преди утрото трѣбва да има нощъ на живота или нѣщо друго. Почва ли този животъ съ раждането, натъкваме се още на по-сложна проблема, понеже по-после се говори за пълно съзнание, което го нѣма нито въ утрото на живота, а още пъкъ по-малко преди утрото. „Бждещиятъ членъ, мдро ни поучава доцентътъ, трѣбва да навикне да извършва известна функция въ него за преустройството му“. Напраздно четецътъ би се питалъ въ кого? — въ ученишкото общожитие ли, въ обществото или въ утрото на живота. Стига да си представимъ сега „известна функция“ — на обществото, на общожитието (напр. пазене на обществения редъ; напр. дежурството) или пъкъ на утрото на живота (напр. яденето) и веднага ще ни стане ясна великата мисль, че съ извършването на „известна функция за преустройството му“ ще съворимъ „дѣлото на собственото си благополучие“. Да се съмняваме, че всичко това е нескопосанъ преводъ, бихме кръвно обидили уважаемия доцентъ.

*) Курсивътъ е мой.

Минавамъ три страници, пълни съ подобни мисли, върху които мога да се повърна, ако стане нужда, и се спирамъ на въпроса: какъвъ е образователниятъ процесъ. При това, обаче, трѣбва да си съставимъ споредъ автора на статията ясна представа за сжщината на учението. Това пояснение се почва съ сжждението: „Трѣбва добре да познаваме естествения развой на образователния процесъ, който ние като ръководители, дейци въ образователното дѣло, има да подпомагаме, за да може той (кой?) да се развие правилно къмъ образователнитѣ идеали“. Въ това се крие централниятъ въпросъ на педагогиката. Този въпросъ пъкъ значелъ, „до каква степенъ учительтъ може и трѣбва да работи въ обучението по точно установени норми. . .“ Дидактическа норма или творческа личностъ? Така може да се изрази накжсо спорътъ. Доколко методътъ може да бжде общовалиденъ, задължителенъ за учителя, до каква степенъ и какъ учительтъ може и трѣбва да се намѣсва въ естествения процесъ на ученето и до колко личнитѣ дарби на учителя, неговия маниеръ могатъ да замѣнятъ, установенитѣ учебно възпитателни норми? Рѣдко ми е падала въ ржцетѣ подобна литературна педагогическа творба съ толкова много забъркани понятия. Изглежда, че научността на своитѣ мисли доцентътъ съглежда въ мъгливостъта и забулването на мислитѣ съ вършния блѣсъкъ на фразитѣ. Метода, дидактически норми, творческа личностъ едно и сжщо ли е? Така може да разсждава само она, който не си е уяснилъ най-елементарнитѣ понятия на дидактиката. Нима творческата личностъ не действува по норми, нима творческата личностъ не действува по сжщия дидактически методъ, по който действува всѣки учитель? Изглежда, че г. Цоневъ не смѣта задължителенъ за своята мисълъ принципа за идентичността. За него думата методъ може да се свърже ту съ едно, ту съ друго съдържание споредъ мисълъта, която му предстои да развие. Куриозното е, че г. Цоневъ смѣта, какво въ гимназията, напр., може да се работи безъ методъ и че методътъ се направлявалъ дори отъ материята. „Въ горнитѣ (степени) пъкъ, самата учебна материя постепенно измества не само метода, но и самия учитель“. А това преведено на разбранъ езикъ, значи, ученикътъ може и самъ да учи изъ учебника, което пъкъ поражда въпроса: защо сж тогава училищата, щомъ материята прави ненуждна методътъ и учителя?

Доколко г. Цоневъ се скаралъ и съ логика и съ езикъ, свидетелствува неговата нова плодотворна за дидактиката мисълъ, че материалитѣ и условията се покривали съ материални принципи при обучението. Той разсждава: „То (учебното дразнене) трѣбва да проникне въ човѣшкото сжщество (интересно е да се знае изречението въ немския оригиналъ), за да го формира. . . Чрезъ тѣхъ (материали, условия) то (учебното дразнене) си създава живота, формата самостоятелно и по свои закони. И то (учебното дразнене) и ска да си вземе (отъ кого?) тѣзи условия непосредно“. Какви сж и кои сж тия условия, чрезъ които учебното дразнене си създава живота, какъ то може да си създаде живота и то по свои собствени закони, какъ си създава собствентѣ закони,

какъ учебното дразнене иска да си вземе тѣзи условия непосредно и най-после какъ то трѣбва да проникне въ човѣшкото същество — всичко това е нѣщо, което доцентътъ — мисля не е съумѣлъ да преведе добре на български, преди да сложи своя подписъ подъ статията.

Въ свръзка съ тия свои реформаторски мисли доцентътъ по дидактика ни поднася по-нататкъ още една смѣсница. „И то (учебното дразнене) иска да си вземе тѣзи условия непосредно. Обаче, господството на материалния принципъ при обучението води къмъ дидактичния материализъмъ“ Очевидно е, че първото сжждение е предпоставка за заключението, което почва съ „Обаче, господството и т. н.“ Коя е втората предсилка, която въ сжщностъ дава основание за заключението, това вѣрвамъ, четецътъ не би могълъ да узнае безъ помощта на г. Цонева. Всѣки случай, изглежда, че авторътъ е пренебрегналъ пакъ малко логиката. По нататкъ той реди мисълта си така: материалниятъ принципъ води къмъ дидактически материализъмъ, който пъкъ води къмъ господството на научния методъ въ обучението, който пъкъ методъ туря въ центъра за владеяването на материала, като се обръща внимание на количеството на знанията“.

Разяснението на въпроса за сжжината следва по нататкъ, безъ да се посочва, що е учебенъ методъ, а само — различнитѣ схващания на учението за метода. Между многото недомислици нека отбелѣжа само тази: „Не по-малко причини, които влияятъ на метода, лежатъ и въ личността на учителя“. Интересна тема ще бжде, ако г. Цоневъ ни развие причинната зависимость между методъ и личностъ. Това ще бжде единъ новъ дидактически проблемъ. Следъ всички тия и други разправки всѣки би очаквалъ да му се изясни сжжината на метода. Въместо това се подема новъ въпросъ, за методическата единица и степенитѣ на обучението. По тоя въпросъ г. Цоневъ интерпретира възгледа на Лай. Но понеже Месмеръ ни е далъ една остра критика на възгледа на Лай, то доцентътъ е намѣрилъ за потребно да ни каже, че Месмеровата критика била лична критика и необоснована, вмѣсто да изложи, въ що се състои критиката. Впрочемъ могло е и безъ тази разправка да се мине. При излагането на възгледа на Лай даватъ ни се сжщо много оригинални мисли, които нашиятъ учителъ би трѣбвало да заучи и да приспособи въ своята практика. Не мога да не цитувамъ нѣкои изъ тѣхъ. „Този вътрешенъ междиненъ членъ на педагогическия процесъ е много важенъ. Въ него (въ члена или въ педагогическия процесъ) слѣдъ борбата на мотивитѣ личността се проявява въ изборъ на единъ, слѣдъ което настѣпва равновесие“. Интересно е да се знаятъ поне членоветѣ на педагогическия процесъ, наредени, напр. като параграфи на единъ правилникъ или на учебникъ по дидактика. „Всѣко научава се въ науката... предполага нервни пжтища...“ „Културата се придобива чрезъ сивото вещество на голѣмия мозъкъ“. „Образователниятъ процесъ започва съ възприемане на новото, обаче обучението никога не трѣбва да започва съ него“. Знаете ли защо? — Защото обуче-

нието е вънъ отъ образователния процесъ и защото „наименованието обучение не отговаря вече на днешното си съдържание, което включва въ себе повече възпитание. „То е изобретение на дидактическия материализъмъ и заедно съ него трѣбва да еволюира, като се превърне въ образование“. Та какъ ще се превърне въ образование, когато образователниятъ процесъ не трѣбва никога да започва съ него? „Разказната учебна форма се смѣта за преодолена гледна точка (?) въ обучението“ и т. н. и т. н.

Ще прекъсна вече, защото, вѣрвамъ, че и казаното е достатъчно, за да привлече вниманието на учителството и да види, че сериозната студия на г. д-ръ П. Цоневъ „Върху образователния процесъ и учебния методъ“ е едно голѣмо недомислие отъ къмъ съдържание и форма. Нашето учителство е достатъчно възмъжало, за да го хранимъ съ езикови галиматии и педагогически абсурди. Азъ гледамъ на статията като една подигравка съ научната мисль, като на една подигравка съ учителя. Това най-малко трѣбваше да се очаква отъ човѣка, който чете лекции по дидактика и методика въ нашето най-висше училище. Чета тия абсурди и мисля, съ каква ясна педагогическа мисль ще излѣзатъ нашитѣ бъдещи средношколски учители при ръководството на едного, който може да натрупа само въ една статия толкова много езикови галиматии; какви носители на педагогически мисли могатъ да бъдять тѣ. А какъвъ шамаръ лепва г. д-ръ П. Цоневъ на цѣлия нашъ университетъ? Какъ ли биха постъпили съ него, ако той бѣ доцентъ въ нѣкой чуждъ университетъ? Но въпросътъ е ненуженъ, защото подобни свѣтила чуждитѣ университети не познаватъ.

Ще продължа.

Драгоевски.

Д-ръ В. А. Мановъ. — Дидактика (Теория на обучението). *Ръководство за учители, за учащи се въ учителските институти и за студенти. София, 1923 г. Цена 25 лв.*

Новото ръководство на г-нь д-ръ В. А. Мановъ, твърде много се отличава отъ всички излѣзли до сега на български ръководства и учебници по дидактика. То е пръвъ сериозенъ опитъ у насъ да се изгради и изложи теорията на обучението върху научни основи. Старата дидактика, отъ която още не се е освободило училището, е предимно описателна, или по право, и нормативна наука. Тя описва и предписва, какъ трѣбва да се води обучението; дава многобройни правила, наставления и заповѣди, какъ трѣбва да се избира, реди и разработва учебното градиво, но не обяснява и дори въ много случаи не обосновава своитѣ искания и предписания. Съсъ своитѣ многобройни правила, често нѣти противоречиви, едностранчиви и неизпълними, тя сковава творческия замахъ и полетъ на опитния учителъ и забърква неопитния.

Новата дидактика, чийто образъ едва въ последно време започна да се очертава въ по-ясни и по-пълни шрихи, се стреми да

изгради своето учение само върху няколко общи положения. Както другитѣ науки, новата дидактика е на пътѣ да стане обяснителна наука. Тя си поставя за задача не само да описва, какъ трѣбва да се води обучението, но и да обяснява, защо трѣбва да се води така. Къмъ тритѣ основни проблеми, разглеждани отъ старата дидактика — *за целта на обучението, за учебния материалъ и за учебниятъ методъ*, новата дидактика прибавя още една, пренебрѣвана или повърхностно разглеждана до сега — *за условията на обучението*, на която отдава сжщо такова значение, както и на първитѣ три.

Старата дидактика гради своето учение предимно върху логиката и само отчасти върху психологията и то върху интелектуалистичната психология; новата гради своята теория предимно върху общата и детската психология¹⁾ и чрезъ даннитѣ на последната освѣтлява и разяснява много отъ спорнитѣ и недостатъчно добре разяснитѣ до сега въпроси и проблеми изъ областта на обучението.

Новата дидактика е още едва въ началото на своето развитие, но все пакъ нейнитѣ придобивки, които иматъ безспорна научна стойностъ, сж вече достатъчно много, и могатъ да бждатъ обобщени и изложени въ едно ръководство

Това е сторилъ и г-нъ д-ръ Мановъ въ своето ръководство по дидактика. Съ голѣма вещина, прегледно и въ строга научна последователностъ, съ достатъчни подробности и изчерпателностъ за единъ учебникъ, какъвто е неговото ръководство, на ясенъ и прецизенъ езикъ той разглежда проблемитѣ на съвременната наука за обучението. Особено добре е разгледанъ въпроса за дидактическия методъ, на който е посвѣтана почти половината отъ цѣлата книга, както и въпроса за условията на обучението.

Новитѣ гледища, отъ които освѣтлява тия две дидактически проблеми, и изводитѣ, до които идва при тѣхното проучване, ще намѣрятъ, несъмнено, отзвукъ и въ училищната практика и ще я насочатъ въ пътѣ, водящъ по близко до действителнитѣ нужди на детската душа. Основното проучване на съвременната теория за дидактическия методъ, както е изложена въ ръководството на г-нъ д-ръ Манова, ще освободи учителя отъ много рутинни похвати и безсмислени постъпѣци, останали отъ времето на схоластичната нормативна дидактика, ще му спести много напразно пилѣни сили и трудъ и ще открие широко погледа му за истинско творчество въ обучението.

Ръководството на г-нъ д-ръ Мановъ заслужава да бжде не само прочетено, но и грижливо проучено отъ всѣки учителъ.

Ант Борлаковъ.

1) Вж: „Bases psychologiques de la Didactique. Par Emile de Nève. Bruxelles 1910.“
Сжщо: „Les bases scientifiques de la Pédagogie et de la Méthodologie. Par Z. Remy Bruxelles. 1919.“

Изъ училището и живота.

(вести и бележки)

Въ чужбина.

Учителският персонал въ Съедин. Щати. Училището въ Съвероамериканскитъ Съединени Щати преживѣва отъ нѣколко години тежка криза: нѣма достатъчно учители. Поради малкото възнаграждение учителитъ масово напускатъ професията си и минаватъ на други по-добре плащани длъжности. Вакантнитъ мѣста се заематъ почти изключително отъ учителки. Броятъ на последнитъ постоянно расте. Презъ 1918 год. срещу 153,641 учители е имало 612,122 учителки. Презъ 1921 год. 80,000 вакантни мѣста били заети само отъ жени.

До последната война учителскиятъ трудъ въ Съединенитъ Щати билъ сравнително добре възнаграденъ. Общинитъ, дружествата и частнитъ лица, които издържатъ училищата, щедро жертвували голѣми суми за възнаграждения на учителитъ, както и за уредбата на своитъ училища. Войната, обаче, както навсѣкжде, развила и въ Съединенитъ Щати до чудовищни размѣри грубия егоизъмъ на маситъ, жаждата за леко и бързо обогатяване и убила у тѣхъ нѣкогашния живъ интересъ къмъ културнитъ блага на нацията. Общинитъ пренебрегнали задълженията си къмъ училищата, дружествата започнали да скъпятъ средствата си за тѣхъ. Кредититъ, отпускани за тая цель, били намалени. Учителскиятъ трудъ билъ подцененъ. Много общини поискали отъ държавата да поеме издръжката на основнитъ училища.

По поводъ на тѣзи искания „The Journal of the National Education“ посочва съ една твърде характеристична карикатура, какво може да очаква народното училище и народниятъ учител отъ държавата.

На една маса е сложена голѣма баница, представляваща държавния бюджетъ. Шестъ души, насѣдали около масата, дѣлятъ баницата: една лаля (миналата война) взима 68%, единъ офицеръ (бъдещата война) — 25%, а лицата, които представляватъ земледѣлието, търговията, благоустройството, народното здраве и др., получаватъ вкупомъ само 6%. Подъ масата се вижда единъ измъченъ и огърпанъ човѣкъ — народниятъ учител: той събира трохитъ, които съставятъ само 1% отъ цѣлата баница . . .

Кризата въ народопросвѣтното дѣло е привлѣкла вниманието на мнозина видни обществени дейци, и тѣ презъ послѣднитъ години енергично сж се залавли да отстранятъ причинитъ ѝ. Р. Р. Claxton, комисаръ по възпитанието (Comissioner of Education), който ръководи цен

тралното „бюро за възпитание“ (The Bureau of Education) въ Вашингтонъ, започналь усилена пропаганда, за да убеди населението, че е необходимо да жертвува повече средства за училището и възпитанието на младежта. Презъ 1920 г. той свикаль една конференция отъ представители на общинитъ, търговцитъ, индустриалцитъ, земледѣлцитъ, фабричнитъ работници и печата изъ всички щати. Предъ тая конференция Claxton изнесълъ поразителни данни за състоянието на народното образование въ щатитъ. Поради липса на учители повече отъ 400,000 деца, на възраст за учение, останали вънъ отъ основното училище, а поради недостатъчнитъ възнаграждения половината отъ назначенитъ учители нѣмали нуждия образователенъ цензъ.

Конференцията взела резолюцията, въ която настоява и общинитъ и държавата да жертвуватъ за училището 2 — 3 пѣти повече средства, отколкото жертвували до тогава.

Презъ сжщата година сътрудницитъ на Claxton предприели обиколки изъ щатитъ и устроили въ много градове голѣми публични събрания, въ които изложили тежкото положение, въ което се намира народното училище. За да заинтересуватъ обществото съ училищнитъ въпроси, хиляди брошури били разпратени на влиятелни лица изъ всички обществени среди.

Отъ 5 до 11 декемврий била уредена училищна седмица (School Week), презъ която вестницитъ седемъ дни наредъ разглеждали училищни въпроси, съещеницитъ и проповедницитъ въвъ всички черкви говорили за значението на просвѣтата и длъжноститъ на обществото къмъ училището, работническитъ и женскитъ дружества, политическитъ клубове, християнскитъ братства, земледѣлскитъ сдружения и много други културни и стопански организации уредили публични събрания, въ които се говорило на сжщата тема. Въ кинематографитъ презъ цѣлата седмица били проектрани популярни филми, въ които се посочвало значението на народното образование и се убеждавали гражданитъ да се грижатъ за подобрието на училището. Въ услуга на тая пропаганда се поставилъ цѣлия американски печатъ и то не само презъ „училищната седмица“, а и дълго време следъ нея. Въ много отъ най разпространенитъ вестници били публикувани статии отъ видни общественици въ полза на народното образование. Пропагандата дала очакванитъ резултати. Подъ напора на общественото миѣние на много мѣста общинскитъ съвети и училищнитъ комитети увеличили кредититъ за издръжка на основнитъ училища и за заплатитъ на учителитъ. Въ щата Калифорния било решено да се израсходватъ по 30 долара (около 4,200 лева.) годишно за ученикъ; въ щата Цинцинати били отложени много общински постройки и кредитътъ, предназначенъ за тѣхъ — около 2,000,000 долара, билъ даденъ за уредбата на училищата.

Паралелно съ пропагандата да се подобратъ условията за работа въ училището и заплатитъ на учителитъ, била предприета и пропаганда да се привлекатъ повече младежи въ педагогическитъ училища.

„Bureau of Education“ препоръчало, 1) да се приравнятъ педа-

гогическите училища съ колежитъ (гимназиитъ), 2) въ първитъ да се привлѣкатъ най-добритъ преподаватели, като имъ се плащатъ по-голъми заплати, отколкото въ гимназиитъ, 3) педагогическите училища да се снабдятъ съ игрища, басейни за плаване, читални, работилници, лаборатории и други приспособления. Вашингтонскиятъ парламентъ гласувалъ законъ, съ който на всѣки щатъ се отпуска субсидия отъ 15,000,000 долара за подобряване на педагогическите училища.

Въ последниятъ класъ на американското секундатно училище, което съответствува на нашата реалка, се уреждали публични разисквания, въ които се прелоржчвало учителското поприще. При тия разисквания присъствували и директоритъ на педагогическите училища. Освенъ това, свиквали се и родителско-учителски събрания, въ които родителитъ се съветвали да изпращатъ децата си въ педагогическите училища.

Въ щата Connecticut училищнитъ власти разпространяватъ всѣка година между младежта единъ позивъ, въ който, на въпроса „защо трѣбва да станешъ учителъ?“, се отговаря така :

„защото нашата държава не може да напредва безъ добри училища ;

защото учителтъ е свързанъ съ всички най-добро въ живота ;
защото учителската професия ти дава най-благоприятна възможност да предадешъ стойностъ на личността ти ;

защото учителтъ има за сътрудници мже съ култура и духъ ;
защото неговата работа все повече и повече се цени отъ обществото ;

защото тя му дава възможностъ да направи най-голъми услуги на човѣчеството ;

защото възпитателската дейность го прави да бжде винаги младъ и разположенъ къмъ прогресъ, тъй като съприкосновенито съ развиващитъ се и постоянно питащи млади души го заставя да се учи непрестанно ;

защото нашата държава очаква отъ учителя сега повече, отколкото другъ пътъ, да всади въ душигъ на младигъ поколѣния чувство за дългътъ къмъ отечеството, разбиране на стопанския животъ и любовъ къмъ труда ;

защото обществото ще признае безъ колебание, че пестенето отъ учителскитъ заплати води следъ себе си голѣми щети и дори катастрофи за човѣчеството.“

Училищни реформи въ Ромъния. Въ ромънската камара е внесенъ законопроектъ за основното образование и среднитъ педагогически училища. Съ него се правятъ голѣми преобразувания въ организацията на основното и среднето педагогическо училище. Курсътъ на основното училище отъ 4 годиш., колкото бѣше въ старото кралство, и отъ 6 годишенъ, колкото бѣ въ Трансилвания и Буковина, става 7-годишенъ за цѣлата страна. Презъ първитъ 4 години въ основното училище ще се даде само общо образование, а презъ последнитъ три — ще се даде *предимство на практическото утилитарно обучение*. Въ среднитъ общообразователни училища ще се постъп-

ва следъ свършването на четвъртото отдѣление (класъ) на основното училище. Свършилитѣ пълния курсъ на основното училище могатъ да постъпватъ само въ професионалнитѣ училища, но не и въ съответния по-горенъ класъ на гимназиитѣ, понеже програмата за първитѣ три класа на последнитѣ ще се различава сжщественно отъ програмата за последнитѣ три години на основното училище.

Програмитѣ на всички основни училища -- народни и частни -- ще бждатъ еднакви. Въ народнитѣ основни училища въ мѣстата съ инородно население презъ първитѣ четири години обучението ще се води на *матерния езикъ на ученицитѣ*, но ще се изучава задължително и ромънски езикъ; презъ последнитѣ три години ще се преподава на ромънски езикъ, а материятъ езикъ на ученицитѣ ще се изучава като отдѣленъ учебенъ предметъ.

Въ основното училище ще се постъпва отъ детското училище (забавачницата), което ще има двегодишенъ курсъ. Детски училища ще се откриятъ въвъ всички населени мѣста, дето има основни училища.

Обучението въ детскитѣ училища е задължително за всички деца на възраст отъ 5 до 7 години, а въ основното училище -- за всички деца отъ 7 до 16 години. Вънъ отъ това, свършили, пълния курсъ на основното училище и непостъпили въ друго по-горно училище, сж длъжни да посѣщаватъ отъ 16 до 18-та си година допълнителнитѣ курсове.

Въ населенитѣ мѣста, дето има най-малко 10 неграмотни, ще се откриватъ вечерни училища. Господаритѣ, управителитѣ на фабрики и работилници, на индустриални и търговски предприятия -- държавни или частни -- сж длъжни да изпращатъ подведомствениитѣ си работници и служащи въ допълнителнитѣ курсове и вечернитѣ училища. Нещо повече дори: въ фабрицитѣ, работилницитѣ и стопанствата, въ които има повече отъ 30 неграмотни работници, господаритѣ сж длъжни да откриватъ и поддържатъ съсъ свои средства за тѣхъ вечерни училища. Такива училища ще се откриятъ и въ казармитѣ за неграмотнитѣ войници. За нарушителитѣ на законоположенията за задължителното учение въ детскитѣ и основнитѣ училища и въ допълнителнитѣ курсове се предвиждатъ тежки наказания.

Детскитѣ и основнитѣ училища ще се издържатъ отъ държавата и общинитѣ. Въ тежестъ на държавата сж разходитѣ за учителски заплати и за учебни помагала, а на общинитѣ -- другитѣ училищни разходи: за помѣщения, покщцинии, прислуга, отопление, освѣтление и пр.

Учителитѣ ще се назначаватъ отъ областнитѣ училищни инспектори. Досегашната разлика между градски и селски учители по образователенъ цензъ, заплати и права се премахва.

Занапредъ градскитѣ и селскитѣ учители ще получаватъ еднакви заплати. Отъ кандидатитѣ за учители ще се изисква еднакъвъ образователенъ цензъ: трѣбва да сж свършили средне педагогическо училище. Тѣ ще ставатъ редовни учители следъ едногодишенъ стажъ и държавенъ изпитъ, който трѣбва да издържатъ най-късно до

третата година на учителстването си. Не сторят ли туй, губят правото да бждат учители.

Общинитѣ сж длѣжни да даватъ на учителитѣ безплатни квартири или квартирни пари. При всѣко училище ще се построятъ жилища за учителитѣ.

Държавата и общинитѣ ще даватъ особени възнаграждения на ония учители, които се отличатъ съсъ своята училищна или извънучилищна дейность.

Педагогическитѣ училища ще иматъ седемгодишенъ курсъ. По организацията си тѣ напомнятъ нѣкогашнитѣ наши седмокласни педагогически училища. Програмата за първитѣ имъ три класа ще бжде еднаква съ оная на първитѣ три класа на гимназитѣ. Свършилитѣ тия училища могатъ да бждатъ учители съ еднакви права и заплати и въ долния и горния курсъ на основното училище. Учителски институти въ Ромѣния нѣма.

Споредъ законопроекта, при всѣко училище трѣбва да има игрище, градина, спестовна ученишка каса, ученишка, учителска и общедостъпна народна библиотека. Освѣнъ туй, дето има нужда, ще се уреждатъ задължително при детскитѣ и основнитѣ училища трапезарии, спални и дневни приюти.

Училищни реформи въ Австрия. Австрия следъ войната първа се зае да реформира коренно училищата си. При тия реформи се има предъ видъ да се въведе постепенно трудовата школа въз основа на систематични опити. Душа на реформитѣ е днешниятъ министъръ на народ. просвѣта Otto Glöcker. Той основалъ въ министерството реформно отдѣление, въ което били назначени учители отъ основнитѣ, срѣднитѣ и висшитѣ училища. За да се разглеждатъ всички въпроси, които интересуватъ учителитѣ и родителитѣ, министерството издава списанието „Volkserziehung“ („Народно възпитание“).

Най-важната работа била да се направи опитъ съ новитѣ училища. За тая цель въвъ Виена били основани 108 опитни първоначални училища и 14 прогимназии (Bürgerschule), а въ провинцията се открили 30 опитни училища. Опити за реформиране на срѣднитѣ училища се правятъ въ нѣкогашнитѣ кадетски училища.

За тия опитни училища били назначени нови инспектори, които коинферирали съ учителитѣ всѣки три месеца.

Въз основа на опититѣ била съставечна програма за първоначалното училище, която се отличава отъ днешнитѣ наши програми по това, че отдѣлнитѣ предмети не сж отдѣлени съ точно опредѣлени седмични часове. За основа на всички познания служи родинознанието и познаване живота въ най-близката околность на ученика. Често се предприематъ екскурзии въ близката околность. Отъ трето отдѣление ученицитѣ сж длѣжни да иматъ особни тетрадки, въ които бележатъ всичко, което наблюдаватъ и учатъ. По всички предмети се използватъ най-новитѣ методи.

Тия реформи поставятъ учителството предъ голѣми затруднения. Отъ учителя въ едно пробно училище се искатъ не само обширни познания, но и голѣма опитность и съобразителность. Специ-

ално за учителитъ министерството издава списание „Schulreform“, на което главната задача е да учи систематически учителството. Отъ своя страна учителитъ се събиратъ често на конференции.

Новитъ училища, които се откриватъ въ цѣла Австрия отъ началото на 1924—1925 година, изискватъ по-добре подгтовени учители. Отъ всѣки учителъ за въ бждще се иска да е свършилъ срѣдно училище (deutsche Oberschule) и да има специална подготовка въвъ философския факултетъ на университета. При философския факултетъ се открива въ бждще особенъ педагогически институтъ. Кандидатътъ за първоначаленъ учителъ ще следва въ университета две години, а за по-висши училища — петъ години.

На 15 януарий 1923 год. бившата градска Виенска академия е открита наново като учителски институтъ, на който задачата е да подготви хора за новитъ реформи. Въ института покрай специалнитъ чисто научни предмети се преподава философия, обща педагогия, дидактика, методика и хигиена.

Като продължение на четиригодишното първоначалното училище се основава за въ бждще *четиригодишно задължително срѣдно училище*. Това училище нѣма нищо общо съ бившето Eürgerschule. Новото задължително срѣдно училище е основано на демократични начала. На свършилитъ това училище не се пресича пътя за по-високо образование. Отъ третата година ученицитъ избиратъ чуждъ езикъ: латински, французки, английски, италиански. Ученици, които не обичатъ чужди езици, се задължаватъ да взематъ допълнителни часове по матерния езикъ. Програмата на тия срѣдни училища има за основа трудовата школа. Седмично за всѣки класъ се предвиждатъ отъ 29 до 32 часа.

Виенскиятъ училищенъ комитетъ, въз основа на министерския планъ, въ началото на 1922—1923 год. отворилъ *6 висши срѣдни училища* (3 за момичета и 3 за момчета) съ паралелки за по-даровити и за по-ограничени умствено ученици. Тия училища иматъ 4 отдѣла:

A. Отдѣлъ съ класически езици (латински и гръцки). Въ тоя отдѣлъ постѣява ученикъ, който е училъ въ задължителното срѣдно училище 2 години латински.

B. Отдѣлъ съ модерни езици.

C. Отдѣлъ математико-естественноисторически съ единъ новъ езикъ.

D. Отдѣлъ за по-основно изучаване майчиния езикъ (Deutsche Oberschule) съ единъ чуждъ езикъ.

V. П. Г.

Далтоноски планъ, нагоденъ за първоначално училище („Sub-Dalton Plan“), е въведенъ отъ септемврий 1921 г. въ девическото училище въ гр. Доверъ. Въ това училище има 400 ученички на възраст отъ 5 до 16 години. Въ рапорта, изпратенъ на Dalton Association, се съобщава следното:

Въ първо отдѣление има 60 деца отъ 5½ до 6½ год. възраст. На разположение на децата сж оставени всевъзможни пособия за четене, писане, смѣтане и ръчна работа. Тия пособия сж много до-

бре изработени и привличатъ децата, които лесно привикватъ да си служатъ съ тѣхъ. Тукъ децата се учатъ съвършено свободно и привикватъ на ловки движения. Тоя начинъ на учение развива у тѣхъ лична отговорностъ и подобрява не само начина, но и духа за работата. Съ необикновено усърдие децата се отдаватъ напълно на зададената работа.

Второ отдѣление (отъ 6½ до 7½ годишна възраст) е наречено за по-голъма дружна работа на децата. И тамъ се учатъ същитѣ предмети, като въ първото отдѣление, и децата си служатъ съсъ сходни пособия, но тукъ се поставя за задача да се слушатъ децата по-добре по между си и се възбудятъ къмъ обща работа. Въмѣсто 30 чина за по две деца, въ отдѣлението сж поставени 4 голѣми квадратни маси (по 1·50 м. всѣка страна): зелена, жълта, синя и кафява. Около всѣка маса има 12 столчета (по 3 на всѣка страна). Други столчета и малки масички сж поставени край стенитѣ за деца, които искатъ да работятъ сами. На всѣка голѣмо маса се работи точно опредѣлена работа (смѣтане, литература и слогъ, писане и правописъ, тихо четене). Най-първо, въ училището се чете евангелието, а следъ това детето си избира каквато иска работа. Дневно разпредѣление на часове нѣма. Само 20 минути сж опредѣлени за гимнастика. Всѣко дете може да остане при една работа, колкото време иска. Ако всичкитѣ мѣста на една маса, дето иска детето да работи, сж заети, то сѣда край стената на отдѣлна масичка и си работи самъ или пъкъ си избира друга работа. Въ работата не се изпада въ затруднения и смущение. Децата се държатъ много добре помежду си. Всѣко дете работи известенъ предметъ отъ назначенитѣ за работа. Децата бързо схващатъ, че по единъ предметъ не може да се напредва, ако се не схване по-прежния материалъ. По тая причина тѣ сами искатъ отъ учителя да ги изслуша, какъ четатъ или какъ декламираатъ, да ги изпитва по смѣтане, за да взематъ други уроци. Всѣки день децата отъ 10—12 часа сж на работа. Не се забелѣзва това, които виждаме въ другитѣ училища. На тихото четене се посвѣщава много време. Всѣко дете си има бележникъ, въ който отбелѣзва, коя книга чете, колко страници има, докъде е достигнало и нѣщата, които неразбира, за да пита после за тѣхъ учителя или другаритѣ си. Въ опредѣлени часове презъ седмицака учителътъ чете стихотворения на цѣлия класъ. По тоя случай се завръзва беседа. На особни таблички, поставени на една отъ маситѣ, сж написани стихове, четени въ класъ. Децата сж свободни да си избиратъ, които имъ се харесватъ, и да ги учатъ. Често се забелѣзва, какъ нѣкое дете съ най-голѣмо внимание преписва нѣкое стихотворение въ белѣжника си. Децата се изслужватъ едно друго и когато нѣкое научи добре едно стихотворение, отива до стената, дето въ особенъ списъкъ подъ своето име записва стихотворението, което е научило. За смѣтане списъка на децата лежи на масата, и учителятъ самъ записва, докъдѣ детето е усвоило материала. Децата не чакатъ да имъ се даватъ пособията. Тѣ сами отиватъ къмъ стената, дето тѣ сж поставени въ особенъ шкафъ и си ги взематъ. Следъ като ги използватъ, тѣ ги поставятъ на мѣстото имъ. Начинътъ на работа вдѣхва самоувѣреностъ у децата. Тѣхниятъ го-

воръ е главно върху работата и съ учителя тѣ говорятъ съвършено свободно върху работата си. Понеже децата сж постоянно заети, не става нужда да се повдига въпросъ за наказание. Изобщо, взети сж мърки да има тишина и децата да обичатъ хубавото и цвѣтята, съ които е изпълнена стаята. Числото на картинитѣ е ограничено. Книгитѣ за четене сж поставени на низки етажерки, достъпни за децата. Списъка на книгитѣ е окаченъ на стената. Всички пособия сж поставени въ строго опредѣленъ редъ подъ №. Децата привикватъ да поставятъ всѣко нѣщо точно на мѣстото му.

Въ горнитѣ отдѣления „Далтонскитѣ планъ“ е пригоденъ за изучаване английски езикъ, география, история и смѣтане. Времето предъ пладне е опредѣлено за индивидуална работа или за обща доброволна работа. Следъ пладне учението не е задължително. Ученицитѣ сами дохождатъ въ училището и работятъ съ най-голъма ревностъ. Много често тѣ се залавятъ и за предметъ, който не сж длъжни да учатъ. При хубаво време учението става на отворено. За всѣки предметъ е опредѣленъ единъ часъ седмично за класно обучение.

Ползата отъ тоя начинъ на обучение е следната: Децата си създаватъ свои собствени възгледи и привикватъ сами къмъ обща работа. Дейността на поднормалнитѣ деца е много по-добра, отколкото въ другитѣ училища, а тая на нормалнитѣ и наднормалнитѣ е извънредно богата. При завръщване на училището у децата се явява не чувство, което се поражда отъ постигане на известна целъ, а у тѣхъ се възбужда съзнанието, че полето за изследване и работа е много обширно.

В. П. Г.

Въпросътъ за изучаването на модернитѣ езици е разглежданъ въ годишното събрание на английското Modern Language Association. Проф. Audra доказвалъ, че вследствие на войната учителитѣ по новитѣ езици трѣбва да престанатъ да бждатъ само учители на езика. Като преподаватъ езика, тѣ трѣбва да бждатъ учители на културата на съответния народъ, да обяснятъ особеноститѣ на народа, неговия начинъ на мислене и пр. Изобщо тѣ трѣбва да работятъ за международенъ сговоръ. Международниятъ езикъ *Есперанто* не е достатъченъ за взаимно споразумение на народитѣ. Всѣки народъ има свои душевни особености, съ които се отличава отъ другитѣ народи и които не могатъ да се изразятъ тъй леко, като нѣкои алгебрични формули. За разбиране особеноститѣ на единъ народъ е нужно да се изучи по-добре езика му и да се чете литературата му въ оригиналъ. Учителитѣ по чуждитѣ езици сж длъжни да изправятъ невѣрнитѣ впечатления, добити отъ ученицитѣ изъ учебницитѣ по история, защото и голѣмитѣ (велики) историци заблуждаватъ студентството съ мненията си за другитѣ народи. Споредъ мнозина отъ тѣхъ, другитѣ народи сж глупави или гъкъ отъ по-нисша раса. Такива възгледи прокарватъ историчитѣ на голѣмитѣ народи. Англичанитѣ въ това отношение заематъ първо мѣсто.

В. П. Г.

У насъ.

Единъ заслуженъ юбилей. На 10 май т. г. нашиятъ редовенъ сътрудникъ г-нъ *Александъръ Кръстевъ*, директоръ на Варненското музикално училище, празнува своя 25-годишенъ юбилей за композиторска, диригентска и музикално-педагогическа дейность. По тоя случай той бѣ поздравенъ отъ Министерството на Народното Просвѣщение, отъ много културно-просвѣтни институти и сдружение и отъ многобройнитѣ си почитатели изъ цѣла Бѣлгария. Блѣскаво му засвидетелствуваха своитѣ чувства на уважение, адмиращия и симпатии и варненци, срѣдъ които той работи отъ 17 години насамъ. По инициативата на единъ общо-граждански комитетъ, съставенъ отъ представители на всички културни сдружения и институти въ града, въ деня на юбилея съ участието на военнитѣ оркестри, на свѣтскитѣ и черковнитѣ хорове и най-добритѣ музикални сили на Варна бѣ даденъ великолепенъ концертъ, на който бѣха изпълнени само композиции на юбиляра. Тоя концертъ ще остане за дълго време паметенъ за варненци: той бѣ не само милъ и тържественъ празникъ за юбиляра, но и едно истинско импозантно тържество на родното музикално изкуство.

Почитѣта, отдадена на г. *Александъръ Кръстевъ*, е напълно заслужена. Цѣли 25 години, ката учитель по музика, като диригентъ на свѣтски и черковни хорове и оркестри и като компонистъ, той работи неуморно за разпространението на музикалната култура срѣдъ народнитѣ маси и за повдигането на родното музикално творчество. Като композиторъ, той заема едно отъ първитѣ мѣста между творцитѣ на новата ни родна музика. Много отъ неговитѣ хубави композиции сж проникнали и въ най-затѣнитѣ кѣтове на Бѣлгария и сж станали сжщински народни пѣсни, пѣти съ наслада отъ мало и голѣмо.

Ал. Кръстевъ е роденъ въ гр. Видинъ на 1 февруарий 1879 г. Първоначалното и прогимназиалното си образование е получилъ въ родния си градъ. Горещото му желание да се посвѣти на учителство го накарва да напустне Видинската гимназия и да постъпи въ Силистренското педагогическо училище. Тамъ той проявява яркото своитѣ музикални дарби, съ които привлича върху себе си вниманието и на учителитѣ и на съученицитѣ си, и скоро нему повѣриватъ диригентството на училищния хоръ и оркестъръ. Следъ свършването на педагогическото училище Кръстевъ става първоначаленъ учитель въ Видинъ, дето урежда голѣмъ училищенъ хоръ отъ 120 деца, подбрани отъ всички първоначални училища въ града. Вещо подготвенъ и дирижиранъ, тоя хоръ може, съ право, да се смѣта като предходникъ на сегашнитѣ детски музикални китки.

Следъ двегодишно учителство Кръстевъ постъпва въ музикалното училище въ гр. Загребъ. Тамъ той работи подъ ръководството на професоритѣ *Антонъ Щекълъ*, знаменитъ органистъ, вещь теоретикъ и симфониченъ диригентъ, и *Иванъ Зайцъ*, директоръ на училището, познатъ и у насъ съсь своитѣ композиции вър-

ху български текстове. При Щекълъ Кръстевъ завършилъ композиционния отдѣлъ съ отличенъ успѣхъ и по негово лично настояване се явилъ на държавенъ изпитъ за учителска правоспособностъ въ Загребъ. Държавниятъ изпитъ билъ издържанъ сжшо съ отличенъ успѣхъ, за който билъ награденъ съ златенъ медаль отъ бана на Хърватско. На годишната училищна продукция, по желанието на проф. Зайцъ, е била изпълнена съ голѣмъ успѣхъ първата музикална творба на Кръстева — „*Не плачи, майко, не тѣжи*“, теноръ соло съ съпроводъ на пиано.

Следъ завършване на музикалното си образование Кръстевъ бива назначенъ за учител по пѣние и музика въ Ломското педагогическо училище. Въ Ломъ той намира широко поле за музикално-педагогическа и творческа работа. Въ кжсо време той групира около себе си всички музикални сили отъ града и урежда *черковенъ ученишки хоръ*, училищенъ оркестъръ съ *струненъ квартетъ* и гражданска смесенъ хоръ съ *вокаленъ квартетъ*. Тукъ той написва музиката на Ботевитѣ елегии: „*Остави тазъ пѣсень любовна*“, баритонъ соло и хоръ, „*Кажки ми, бедни народе*“, „*Хайдути*“, баритонъ соло съ съпроводъ на пиано; кантатата „*Линъе наш'то поколѣние*“, хубавата популярна пѣсень „*Що ме мѣчиши, душо Яно*“, соло съ хоръ; два свитѣка съ училищни пѣсни и два сборника подъ заглавие „*Музикаленъ албумъ*“ съ хорови пѣсни и китки, които скоро си спечелватъ завидно мѣсто въ репертоара на почти всички наши музикални дружества.

Презъ 1907 год. Кръстевъ бива премѣстенъ въвъ Варненската дѣвическа гимназия. Въ голѣмия нашъ крайморски градъ той намира много по-широко поле и много по-благоприятни условия за музикална дейностъ, отколкото въвъ Видинъ и Ломъ. Въвъ Варна той поема диригентството на голѣмия катедраленъ хоръ (единъ отъ най-голѣмитѣ и най-добритѣ църковни хорове въ България) и на музикалното дружество „Гусла“, урежда ученишки хорове и оркестри, участвува въ много музикални вечери, утра, забави и концерти.

Презъ 1922 г. Кръстевъ, заедно съ трима свои сътрудници, основа Варненското музикално училище, което, несъмнено, ще има да изиграе завидна роль въ разпространението и повдигането на музикалната култура въ сѣверо-източна България. Отъ нѣколко години насамъ той е постояненъ лекторъ по пѣние въ учителскитѣ курсове, които се уреждатъ презъ всѣка лѣтна ваканция въвъ Варна. Чрезъ своитѣ лекции и вещо ржководени упражнения въ тия курсове той допринесе твърде много да се подобри обучението по пѣние въ първоначалнитѣ училища въвъ Варненския окржгъ, като имъ даде чрезъ своитѣ слушатели-курсисти новъ и богатъ репертоаръ отъ хубави детски и народни пѣсни.

Въвъ Варна Кръстевъ е написалъ творбитѣ си „*Тежко, брате, се живѣе между глупци неразбрани*“ — четвъртата елегия на Ботева, „*Самотенъ гробъ*“ отъ Кирилъ Христовъ, двупѣвъ съ съпроводъ на пиано, „*Коледари и лазарки*“ — народни обичаи

въвъ форма на литературно-музикални сцени, „Добруджански край“ — маршъ, „Капитанъ Андреевъ“ — бойна пѣсень, „Тъжи и радостъ“ — салоненъ валсъ, „Не нѣй ми се“ — елегия отъ П. Р. Славейковъ за сопранъ съсъ съпроводъ на пиано, „На седѣнка“ — китка отъ народни пѣсни за духовна музика, „Бѣла Дена“ — китка отъ народни пѣсни за смѣсенъ хоръ, „Музикаленъ албумъ“ — съ 4 солови народни пѣсни съсъ съпроводъ на пиано, „Обединение“ — маршъ, „Български народни танци“, „Концертъ ре-мажоръ“ — цигулка соло съсъ съпроводъ на пиано, „Нераздѣлни“ — балада отъ П. П. Славейковъ, композирана за сопранъ, теноръ и баритонъ сола, хоръ и голѣмъ оркестъръ, „Маршъ на ловчати организация“ — за мжжки хоръ, „Маршъ на бездомниците“, „Маршъ на трудоваците“ („Химнъ на труда“ отъ Ив. Вазовъ), „Химнъ на От. Паисий и Климентъ Охридски“ и др. и множество училищни пѣсни, помѣстени въ разни учебници по пѣние, въ сборниците за утра и вечеринки на Д. Бойчевъ, Дим. Х. Георгиевъ и др., въ „Музикална библиотека“, въ сп. „Педагогическа практика“, „Млѣченъ пжтъ“ и пр.

Кръстевъ е единъ отъ инициаторитѣ за свикване на първия музикаленъ конгресъ въ София презъ 1903 год. Отъ тогава датира музикалния съюзъ на учителитѣ по пѣние въ България. Въ редица статии и реферати, помѣстени въ „Музикаленъ вѣстникъ“ и други списания, той, заедно съ други музикални дейци, подготви почвата за една коренна реформа на училищнитѣ програми и на обучението по пѣние въ нашитѣ училища. Отъ педагогическитѣ му трудове най-цененъ е трудътъ му „Исторически развой на обучението по пѣние отъ старо време до днесъ въ свръзка съсъ съществуващитѣ методи“. Сътрудничилъ е въ сп. „Каваль“, „Свѣтлина“, „Музикална библиотека“, „Художникъ“, „Музикаленъ вѣстникъ“, „Педагогическа практика“, „Млѣченъ пжтъ“ и др.

Основнитѣ ни училища презъ 1922/1923 г. Споредъ единъ докладъ на Учебния комитетъ при Министерството на Народното Просвѣщение¹⁾, презъ учебната 1922/1923 година сме имали 3,719 първоначални училища, 1,202 прогимназии и 401 пълни основни училища (първоначални съ прогимназии). Едно първоначално училище се пада на 1,334, една прогимназия — на 4,124, а едно пълно основно училище — на 4,124 жители. Въ сравнение съ 1921/1922 уч. година, броятъ на първоначалнитѣ училища презъ 1922/1923 год. е увеличенъ съ 896, на прогимназиитѣ съ 558, а на пълнитѣ основни училища и намаленъ съ 96. Презъ 1921/1922 уч. год. сме имали 2,823 първоначални училища, 644 прогимназии и 497 пълни основни училища.

Първоначалнитѣ училища се помѣщавали въ 5,031 здания, отъ които 3,755 обществени и 1,276 частни. Отъ общественитѣ здания

1) Вж „Училищенъ прегледъ“, кн. 4, год. XXIII, стр. 81 — 121.

1,595 били годни, 1,016 годни съ поправка и 1,144 негодни, а отъ частнитѣ—годни 162 и негодни 1,114. Прогимназиитѣ се помѣщавали 1,084 обществени здания, отъ които 408 годни, 243 годни съ поправки и 433 негодни, и въ 778 частни сгради, отъ които 147 годни и 631 негодни. Пълнитѣ основни училища заемали 94 здания: 88 обществени, отъ които 50 годни, 27 годни съ поправки и 12 негодни, и 5 частни негодни.

Изобщо, всички основни училища (първоначални, прогимназии и пълни основни) се помѣщавали въ 6,987 обществени и частни здания, отъ които 2,362 годни, 2053 годни съ поправки и 3,036 негодни.

Презъ 1922/1923 г. подлежали на задължително учение 375,865 момчета и 315,345 момичета, всичко 691,210 деца. Отъ тѣхъ постъпили въ първоначалнитѣ училища 521,942, а въ прогимназиитѣ — 111,533, или всичко 633,475. Процентътъ на прибраниятѣ въ училището деца възлиза на 93%. До края на учебната година отъ тѣхъ останали въ първоначалнитѣ училища 470,724, а въ прогимназиитѣ — 95,063.

Въ първоначалнитѣ училища учителствували 6,219 учители и 6,936 учителки, или всичко 13,155. Отъ тѣхъ 9,377 били редовни, а 3,878 волнонаемни. По образование тѣ се разпредѣлятъ така:

1) съ пълно гимназ. образование	2,817	мъже и	3,467	жени
2) " " педагог.	2,083	" "	2,997	"
3) " " землед.	200	" "	—	"
4) " " духовно	266	" "	—	"
5) Друго сръдно	26	" "	5	"
6) съ незав. педаг.	102	" "	49	"
7) " " гимназ.	350	" "	314	"
8) " " духовно	39	" "	—	"
9) " " землед.	6	" "	—	"
10) Двогодишни педагог. курсове	57	" "	12	"
11) Съ прогимназ. образование	210	" "	56	"
12) Съ първоначал.	13	" "	7	"
13) Завършили учит. институтъ	11	" "	15	"
14) Незавършили	5	" "	2	"
15) Съ непълно висше	24	" "	10	"

Въ прогимназиитѣ учителствували 5,238 учители и учителки, които по образование се разпредѣлятъ така:

1. завършили учителски институти	710	мъже и	721	жени
2. " " I курсъ на уч. инстит.	18	" "	11	"
3. завър. пълно ср. педагог. у-ще	323	" "	473	"
4. " " гимназия	931	" "	1061	"
5. " " висше училище	83	" "	72	"
6. непълно висше	194	" "	177	"
7. специално по пѣние, рисуване и пр.	98	" "	104	"
8. пълно духовно училище	69	" "	—	"
9. друго сръдне	13	" "	—	"
10. непълно сръдне	121	" "	49	"

Отъ всички учители и учителки само 2,423 сж редовни прогимназиални.

Книгопись.

(Книги и списания получени въ редакцията).

1. Теория на физическото възпитание за първоначалните училища и прогимназии съ фигури и диспозиции. *Отъ Ангелъ Друмевъ*, учител по физическо възпитание. Варна. Цена 20 лева.

Съдържание: 1. Система на физическото възпитание. 2. Ритмично ходене съ фигури. 3. Ритмични тѣлестни движения. 4. Мимическо-пластични художествени движения. 5. Игри. 6. Български народни танци. 7. Дихателни упражнения. 8. Уроци по физическо възпитание.

2. **Малка географска библиотека.** *Уредникъ Хр. Янковъ.* София, улица Бѣлчевъ, № 34.

№ 1. Швеция и Норвегия. Цена 6 лева.

№ 2. Италия. Цена 6 лева.

№ 3. Швейцария. Цена 6 лева

№ 4. Великобритания и Ирландия. Цена 7 лева.

3. **Недѣлеъ.** *Нашето училище и днешната ни действителност.* Пловдивъ, 1924 година. Цена 10 лева.

4. **Малка енциклопедическа библиотека.** *Уредникъ Ст. Чулингировъ*, улица „Братя Миладинови“, № 12. София.

№ 10. А. Яковлевъ. История на изкуствата.

№ 11. Професоръ В. Н. Златарски. Хронологически редъ на по-главните събития отъ старата българска история.

№ 12. К. Д. Бальмонтъ Мисли за творчеството. 2. Романтици.

№ 13. Георгъ Брандесъ. Отело, критическа студия.

№ 14. Т. Г. Масарикъ, Гьотевиятъ Фаустъ — свръхчовѣкъ, частъ I.

№ 15. Т. Г. Масарикъ. Гьотевиятъ Фаустъ — свръхчовѣкъ, частъ II.

№ 16. Професоръ Д. Н. Овсянко - Куликовски — Проза и поезия.

Всѣки номеръ струва 5 лева.

5. **Младежко четиво.** Илюстрирано списание за прогимназиални ученици. Редакторъ — издатель Г. Балтаджиевъ, градъ Калоферъ. Годишенъ абонаментъ 35 лв. Кн. V., година I съдържа: В. Г. Кароленко. — Малкиятъ слѣпецъ; В. Лункевичъ — И. Гутенбергъ; Н. П. Вагнеръ — Язовецъ; В. Лункевичъ — Езерни надколни постройки и тѣхните жители; Ф. Мартинъ. — Народни вѣрвания за крема; Вл. Новоселовъ. — На арената на римския циркъ; Д. Уста-Генчевъ. — Жетварски задруги, изъ Търновско; А. Р-ковъ. — Възкачане на планината Олимпъ; И. Горбуновъ — Пасадовъ. — Пжтуването на Свень-Хедина въ пустинитѣ на Сръдна Азия.

6. **Хиперионъ.** Излиза подъ редакцията на Тедоръ Траяновъ и Людмилъ Стояновъ. София, булв. „Царь Освободителъ“, № 10. Годишенъ абонаментъ 100 лева. Година III, книжка 3. съдържа : Лордъ Байронъ — Прометей ; Людмилъ Стояновъ — Чайлдъ Харолдъ ; К. Стефановъ, — Поетътъ на свободата ; К. А Балмонтъ — Романтици ; Боянъ Дановски — Данте и Беатриче ; К. Гължбовъ — Ефорионъ ; А. Лютеръ — Съвременната нѣмска литература ; Людмилъ Стояновъ — Байронъ и нашето време ; Стефанъ Митовъ — Изложби ; Чествуване на Лордъ Байронъ.
7. **Детски свѣтъ.** Месечно илюстрирано списание за деца. Редактори: Ст. Баджовъ, Д. Чолаковъ, Хр. Спасовски и Трайко Симеоновъ. Год. абонаментъ 30 лв. Год. IV, кн. V и VI. София.
8. **Свѣтулка.** Списание за деца. Редактори: Елинъ Пелинъ и Александъръ Спасовъ. Книжка V и VI, година XIX. Годишенъ абонаментъ 30 лв. Книгоиздателство Ал. Паскалевъ. София.
9. **Картинна галерия за юноши.** Редакторъ Г. Палашевъ. Година XIV, книги 7 и 8. София.
10. **Борба съ алкоолизма.** Месечно илюстрирано списание. Редакторъ д-ръ Хар. Нейчевъ — София. Год. III, кн. 5. Годишенъ абонаментъ 30 лв. София, ул. „Царь Самуилъ“, № 73.
11. **Училищенъ прегледъ.** Год. XXIII, кн. 4. София. 1924 г.
12. **Учителска мисълъ.** Месечно обществено — педагогическо списание. Год. V, кн. 8. Издание на Българския Учителски Съюзъ. Редактори: Досю Негенцовъ и д-ръ М. Герасковъ. Годишенъ абонаментъ 60 лв.
13. **L'école et la vie.** Revue hebdomadaire d'éducation et d'enseignement. Directeur Paul Crouzet. Librairie Armand Colin, Paris — V, Boulevard Saint-Michel. Abonnement 16 fr. 7-e année, №№ 32, 33, 34 et 35.
14. **Pedagogické rozhledy.** Vydavaji ceskolovenska obec ucitel'ská à Dedictvi Komenského v Praze. Hlavní redactor: Otakar Kadner. V Praze. Sesit 36. Rocnik XXXIV.
15. **Casopis ceskolovenské obce ucitel'ské.** Ridi redakčni rada. V Praze. Rocnik IV, cislo 15.
16. **Augusta Moll-Weiss.** Le livre de foyer. 300 figures. 20 tableaux. Cinquième édition. Librairie Armand Colin. Paris. Prix 12 fr.
17. **Vestnik pedagogicky.** Vydava Ceskoslovensky pedagogicky ustav Jana Amosa Komenskeho. Rocnik II. Cislo 5. Kvetna. 1924. v Praze—III, Letenska 5.

